Sosyal ve Beşeri Bilimler

Araştırma, Metodoloji ve Değerlendirme

Editörler
Doç. Dr. Ruhi İNAN
Dr. Öğr. Üyesi M. Fatih SANSAR

LIVRE DE LYON
2022

Sosyal Bilimler

Sosyal ve Beşeri Bilimler

Araştırma, Metodoloji ve Değerlendirme

Editörler

Doç. Dr. Ruhi İNAN

Dr. Öğr. Üyesi M. Fatih SANSAR

LIVRE DE LYON

Lyon 2022

Sosyal ve Beşeri Bilimler

Araştırma, Metodoloji ve Değerlendirme

Editörler

Doç. Dr. Ruhi İNAN

Dr. Öğr. Üyesi M. Fatih SANSAR

LIVRE DE LYON

Lyon 2022

Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma, Metodoloji ve Değerlendirme

Editors • Doç. Dr. Ruhi İnan • **Orcid**: 0000-0003-4377-0999
Dr. Öğretim Üyes, M. Fatih Sansar • **Orcid**: 0000-0001-7439-2084
Cover Design • Motion Graphics
Book Layout • Mirajul Kayal
First Published • October 2022, Lyon

ISBN: 978-2-38236-454-3

copyright © 2022 by Livre de Lyon
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by an means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior written permission from the Publisher.

Publisher • Livre de Lyon
Address • 37 rue marietton, 69009, Lyon France
website • http://www.livredelyon.com
e-mail • livredelyon@gmail.com



BÖLÜM VII

REKREASYON VE TURİZM COĞRAFYASI'NIN GELİŞİMİ: YAKLAŞIMLAR, METODOLOJİ, ARAŞTIRMALAR

Development of Recreation and Tourism Geography: Approaches, Methodology, Research

Vedat ÇALIŞKAN[1] & Arda BAY[2]

[1](Prof. Dr.), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
e-mail: cografya16@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-7129-4892

[2](Dr. Öğr. Üyesi), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi,
e-mail: arda.bay@hotmail.com,
ORCID: 0000-0003-2029-6825

1. Giriş

Turizm, küresel ve yerel bağlantıların yoğun bir şekilde iç içe geçtiği; ticari, ekonomik, çevresel ve toplumsal bağlantılarıyla günümüzde giderek artan etkilere ve öneme sahip bir endüstridir. Turizm, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki yenilik ve gelişmelere paralel olarak günümüzde dünya ölçeğinde en hızlı büyüme ve gelişme gösteren sektörlerin başında gelmektedir. Başlangıçta az sayıda meraklı, koleksiyoncu, tüccar, misyoner vb. küçük gruplar ya da kişilerin katıldığı uzun mesafeli seyahatler ve gezilerin ayrıcalığı, günümüzde yeni anlamlar kazanarak bir ihtiyaca dönüşmüş ve küresel ölçekte bir endüstri meydana getirmiştir. Çok sayıda etken bu değişikliğe katkıda bulunmuştur. Kentleşme ve sanayileşme, ulaşım ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, toplumların eğlence ve tatil anlayışında meydana gelen değişimler, turizmin tanıtım ve pazarlama hizmetlerinde

yaygınlaşan gelişmeler gibi birçok olgu dünyanın her yerinde toplumların yaşam tarzlarını ve hareketliliklerini etkileyen dinamikler olmuştur. Dünyanın birçok yerinde toplumsal ve kültürel dönüşüm süreçleri turizmi destekleyici olmuştur. Sanayi Devrimi ise sadece çalışan insanların kısa zamanda daha çok şey üretme yeteneklerini geliştirmemiş, aynı zamanda serbest zaman artışları ile yeni bir toplumsal düzen ortaya çıkarmıştır (Hudman ve Jackson, 1990: 27-28). Nihayet, ulaşım ve iletişim teknolojilerinde yaşanan büyük gelişmelerin ulaşım maliyetlerinde önemli düşüşler sağlamasıyla, turizm küresel bir olguya dönüşmüş, turizm hareketine katılanların sayısı her geçen gün hızla artmıştır. Çağımızın değişen yaşam koşulları, teknolojik yenilikler, bilinç kazanma, moda değerler, yeni akımlar ve gelişen rekabet koşulları da turizmi oldukça dinamik bir olgu haline getirmiştir. Dolayısıyla, günümüzde turizmde mevcut kaynaklardan en iyi şekilde yararlanmanın yanı sıra turizm potansiyelinin en doğru şekilde belirlenmesi, turizmde planlama ve yönetim konuları giderek daha fazla önem kazanmış; çeşitli disiplinlerin turizm alanına katkıları ve iş birlikleri de gelişme göstermiştir.

Dünyada turizmin büyüme hızını küresel ölçekte frenleyen en önemli olaylar savaşların yanı sıra pandemiler ve epidemiler olmuştur. İkinci Dünya Savaşından sonra büyük hamlelerle ivmelenen ve karakterini kazanan dünya turizmini dramatik şekilde en derinden sarsan olay kuşkusuz 2022 yazında sönümlenmesi beklenen COVID-19 pandemisi olmuştur. İlk resmi vakaların duyurulmasıyla başlayan 2020 yılı aynı zamanda vaka ve kayıpların da en yüksek olduğu yıl olarak kayıtlara geçti. Sokağa çıkma yasakları ve karantina dönemleri dışında da birçok ülkede ulaşım hareketliliği sınırlandırıldı; insanların bir araya geldiği çeşitli ortamlar ve etkinlikler hizmet dışı kaldı. Pandemi döneminin arefesindeki 2019 yılında, 1,5 milyar kişiye ulaşan uluslararası turist (geceleyen ziyaretçi) sayısı ile tüm zamanların en yüksek rakamına ulaşılmıştı. Bu sayı 1990 yılında 500 milyon, 1995 yılında 530 milyon, 2005 yılında 810 milyon, 2016 yılında ise 1,2 milyar kişiydi. COVID-19 pandemisinin etkisi ile 2020 yılında 400 milyon seviyesine gerileyen turist sayısı, 2021›de yaklaşık yüzde 4 artış gösterse de dünya turizmi COVID-19 dönemi öncesindeki pozisyona ulaşması biraz zaman alacaktır. 2021 yılında turist sayısı 1980'lerin sonunda seviyeye gerilerken (415 milyon kişiye); uluslararası turizm gelirleri de 700 milyar dolar seviyesine inmişti. 2019 yılında ise uluslararası turizm gelirleri 1 trilyon 700 milyar dolar seviyesini aşmıştı (WTO, Dünya Turizm Örgütü, 2021a:2). Dünya turizmi COVID-19 pandemisi ile İkinci Dünya Savaşı yılları sonrasında görülen en büyük daralmayı yaşamıştır. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (WTO)

tarafından yapılan değerlendirmeye göre; COVID-19'un turizm sektörüne verdiği zarar, 2009 yılındaki küresel ekonomik krizin etkisinden 8 kat daha fazla olmuştur (WTO, 2020b:1). Dünya turizminin en büyük ticari sembollerinden olan, 178 yıllık İngiliz tur operatörü Thomas Cook'un pandeminin ilk yılı içinde (Eylül, 2019) iflas etmesiyle sadece İngiltere›de 9 bin, tüm dünyada ise 20 bin kişi işini kaybetti.

2019 yılına kadar turizm endüstrisi yıllık cirosu ile askeri silahlanma harcamalarıyla yarışabilen tek sektör durumundaydı. 2009 ve 2019 arasında, uluslararası turizm gelirlerindeki reel büyüme (%54), dünya GSYİH'sındaki (%44) büyümeyi aşmıştı. Uluslararası turizmden (seyahat ve yolcu taşımacılığı) elde edilen ihracat kazançları, dünya çapında birçok destinasyon için önemli bir dış gelir kaynağı olarak iş yaratmaya, girişimciliği teşvik etmeye ve yerel ekonomileri geliştirmeye yardımcı olmayı sürdürmektedir. Turizm, çeşitli vergilerin yanı sıra istihdama ve dış ticaret dengesini sağlamaya yardımcı olarak, hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ekonomiler için ihracat çeşitlendirmesinin önemli bir bileşeni durumundadır. Bir ihracat kategorisi olarak turizm, yakıtlar ve kimyasallardan sonra dünyanın en büyük üçüncü ihracat kategorisidir ve otomotiv ürünleri ile gıda sektörünün de önündedir (WTO, 2020a:4). Kuşkusuz pandemi dönemi ile birlikte azalan turist hareketliliği turizm gelirlerine de yansımıştır. WTO 2020 yılı raporu bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. 2020 yılı temmuz ayında uluslararası turist hareketlerinde 2019 yılının aynı dönemine göre %81, ağustos ayında ise %79 düşüş yaşanmıştır. Buna göre 8 aylık dönemde uluslararası turizm hareketlerinde yaşanan kayıp oranı %70 seviyesine ulaşmıştır. Bu veriler sonucunda ilk 8 aylık periyotta uluslararası seyahat sayısında 2019 yılının aynı dönemine göre 700 milyon azalma kaydedilmiştir. Bu dönemde uluslararası turizm geliri kaybı da 730 milyar doları bulmuştur (WTO, 2020b:1).

Kuşkusuz turizme bağlı gelirler, büyüme oranları, gelen ve giden turist miktarları, turizmin ekonomi içindeki önemi, turizmin istihdam özellikleri, turizmin çeşitli etkileri ve derecesi yerden yere bölgeden bölgeye değişmektedir. Bu dağılış özelliklerinin de karmaşık mekânsal ve zamansal bağlantıları bulunur. 2019 yılında gelişmiş ülkelerin turizmden kazançları 776 milyar $ olurken, tek başına ABD 62 milyar $ kazanç ile turizmden dünyanın en çok gelirini elde eden ülke olmuştur. İspanya ise 52 milyar $ ile turizmden en fazla gelir elde eden ikinci ülke olmuştur (WTO, 2020a:5). Bununla birlikte dünyanın en az gelişmiş ülkeleri arasında bulunan Burkina Faso, Gambia, Haiti, Madagaskar, Nepal, Ruanda ve Tanzanya gibi en az gelişmiş ülkeler kategorisindeki birçok ekonomi için turizm, toplam ihracatın %90'ını temsil edebilen önemli bir döviz

geliri kaynağıdır. Nitekim gelişmekte olan ülkelerin 2019 yılında turizmden elde ettikleri gelir 684 milyar Amerikan dolarıdır (WTO, 2020a:17). Pandemi döneminde turizm gelirlerindeki dramatik düşüşler gelişmekte olan ülkelerin ulusal ekonomilerini derinden etkilemiştir. WTO 2020 yılı raporuna göre, gelişmekte olan ülkelerin turizm gelirleri 2020 yılında bir önceki yıla oranla %73 azalarak 186 milyar $ seviyesine düşmüştür (WTO, 2021b:3). 2020 ve 2021 yıllarında tüm dünyayı etkisi altına alan pandemi koşulları, insanların rekreasyonel ihtiyaçlarına bu tür zor koşullar altında çeşitli önlemlerle çözüm aranmasını da gerekli kılmıştır.

Turizm, temel çekicilikleri doğanın sunduğu olanaklara ve toplumların miraslarına bağlı olan bir kaynak endüstrisidir. Dünyanın engin zenginliği içinde ortaya çıkan çeşitli çekiciliklerin keşfi ve bunlara erişim olanaklarının kolaylaşması, günümüzde en izole alanlara varıncaya kadar tüm dünyayı saran bir turizm sistemi ortaya çıkarmıştır. Ancak, sektörel bileşenlerinin çeşitliliği ile günümüzde kapsamlı bir endüstri niteliği kazanan turizm, sadece ekonomik bir olgu değildir. Turizm, negatiften değerli katkılara uzanan mekânsal, sosyal, kültürel, çevresel bağlamıyla dinamik bir sistemdir.

Turizm (odağı seyahat etmek olan, zamanda ve mekân içinde insanların, malların ve hizmetlerin transferi olmak üzere), esasen coğrafî bir olgudur. Turizmle ilgili olay ve olguların bağıntıları birçok yerde coğrafi neden ve açıklamalarla kesişmektedir. Bu nedenle coğrafî perspektifin ve coğrafyacıların turizm ile ilişkili olay ve olguları aydınlatabileceği, katkı sağlayabileceği konular oldukça geniş bir yelpazede dağılış göstermiştir. Diğer yandan kartografik araçların da desteklediği çalışmalar turizmde karmaşık olay ve olguların anlaşılmasına, dağılış kalıplarının analizine ve modeller geliştirilmesine önemli katkılar sağlamıştır.

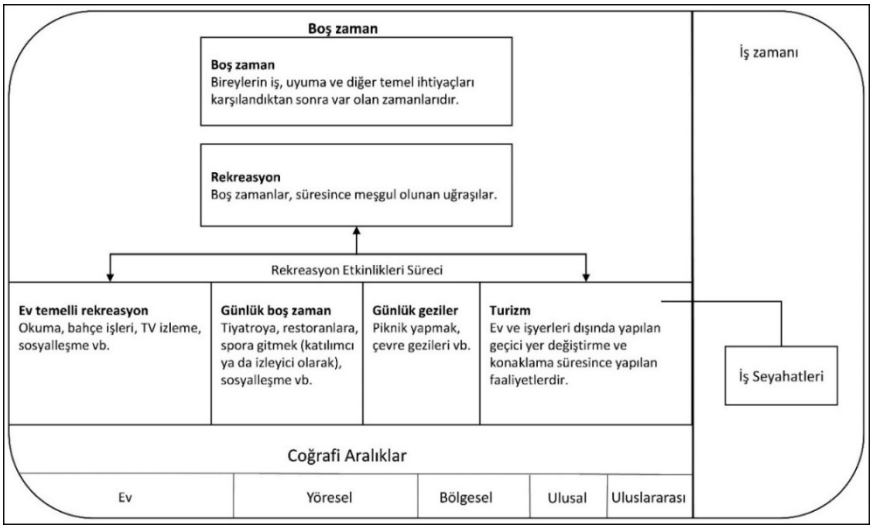
2. Boş Zaman, Rekreasyon ve Turizm

Turizm, rekreasyon ve boş zaman (leisure), genellikle birbiri ile ilişkili ve örtüşen bir dizi kavram olarak anlaşılır. ‘Boş zaman’, daha çok, bir bireyin serbest ve gönüllü bir şekilde seçim yaptığı ve faaliyetler gerçekleştirdiği zaman olarak benimsenir (Hall ve Page, 2006:5). Doğal ortamlar ve açık alanlardaki rekreasyon fırsatları, öteden beri turizmin büyük bir bileşenidir. Bu belki de doğaya dayalı faaliyetlere ve ekoturizme ilginin gelişmesinden bu yana özellikle böyledir. Aslında, açık alan rekreasyonu ve turist kaynakları, boş zaman deneyimleri için tamamlayıcı bağlamlar ve kaynaklar olarak

görülmelidir. Nitekim Pigram (1985) gibi yazarlar 'turizm esasen bir rekreasyon çerçevesinde sürdürülür' şeklindeki görüşü kabul ederken; Murphy (1985) gibi diğerleri karşıt bir görüşü ifade ederek, rekreasyonu turizmin bir bileşeni olarak kavramsallaştırmıştır. Gerçek şudur ki, turizm ve rekreasyon çalışmalarının artmasıyla karşılıklı olarak ödünç alınan bu kavramlar, rekreasyon ile turizm arasındaki sınır çizgisini 'belirsiz' hale getirmiştir. Özellikle rekreasyonun giderek artan bir şekilde ticarileştirilmesi, rekreasyon ile boş zaman bakımından kamusal ve özel sorumluluklar arasındaki sınırların büyük ölçüde değişmesi nedeniyle iki kavramın arasında kuram, faaliyetler ve etkiler açısından giderek artan yakınlaşma söz konusudur (Hall ve Page, 2006:6). Rekreasyon kısaca, insanların "varoluş (uyuma, yeme-içme vb.) ve geçim (çalışma, işe gidiş geliş, çocuklar için okul, kadınlar için ev işleri vb.) için gerekli olanın dışındaki tüm zamanlar" olarak tanımlanan boş zamanlarında yaptıkları faaliyetleri ifade eden bir kavramdır (Clawson, 1972'den aktaran Özgüç, 2013:8). Turizm bu nedenle ya seyahat ya da geçici bir kısa vadeli ikametgâh değişikliği yoluyla ifade edilen, bir dizi rekreasyon seçiminden ya da tarzından yalnızca biri olarak yorumlanabilir (Hall ve Page, 2006:6).

'Boş zamanı' serbest zamanla ilişkili olarak, 'rekreasyonu' da boş zaman bağlamında belirlenmiş faaliyet ya da deneyim olarak görürsek, turizm (bugüne kadar tanımlandığı üzere) 'büyük' bir rekreasyon ve boş zaman alanına karşılık gelmektedir. Fakat, turizm faaliyetinin önemli bir bölümü sadece boş zaman/mekân çerçevesinde gerçekleşmez, aynı zamanda turizm çerçevesinin dışında var olan boş zaman bağlamlarında aynı derecede kolaylıkla ortaya çıkabilecek rekreasyon faaliyetleri ve deneyimleri (örneğin, gezip görme, zevk için seyahat etme, boş zaman alışverişi) üzerine de yoğunlaşır. Boş zaman, rekreasyon ve turizm deneyimindeki yakınlaşma, turizmin günlük boş zaman yaşam biçimlerine giderek artan bir şekilde nüfuz etme şekliyle de güçlenmiştir. Örneğin, gazetelerde, dergilerde veya sıklıkla internet ortamında turizm hakkında bir şeyler okuruz ya da televizyonda ve internette seyahat programlarını izleriz; boş zamanı önceki yolculukların video kayıtlarını ya da fotoğraf albümlerini yeniden gözden geçirerek ve gelecek yolculukları aktif bir şekilde planlayarak geçiririz. Örneğin gitmeyi planladığımız destinasyonlar hakkında TV programları araştırıp izleriz; internette ve sosyal medyada, blog sayfalarında bilgilere ve yorumlara göz atarak notlar alırız; basılı ya da elektronik kitaplar satın alarak ya da gardırobumuza katılacağımız turizm türüne ve gideceğimiz yere uygun giyim malzemelerini dahil ederek ev yaşantılarımızın içine seyahat deneyimleri ithal ederiz (şekil 1).

Şekil 1. Boş zaman, rekreasyon ve turizm (Boniface ve Cooper, 1987)

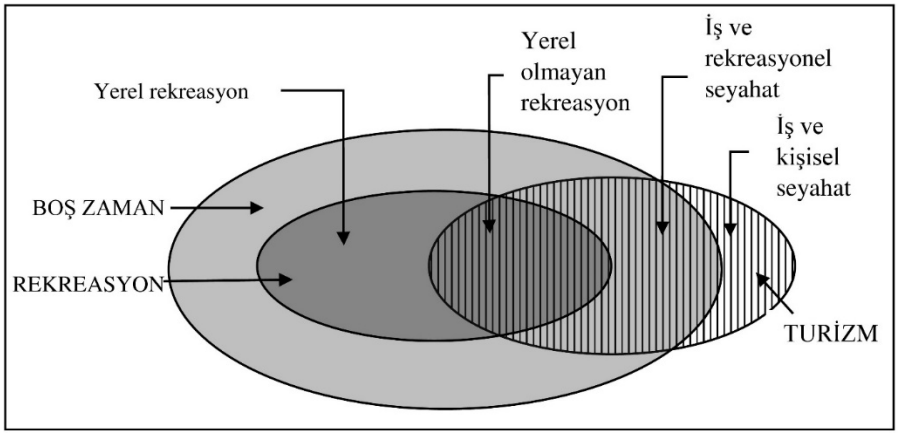


Akademik dünya açısından bakıldığında bir çalışma alanı olarak turizm, oldukça yeni bir konu sayılır. Dolayısıyla turizm ile ilgili konuların öğretiminde, araştırılmasında çok sayıda problemle karşılaşılmaktadır. Bu konuda, daha ilk adımda, turizmin tanımıyla ilgili olarak ya da turizm endüstrisini nelerin oluşturduğuna dair tam anlamıyla bir anlaşma yoktur. Örneğin, "turizm dünyadaki en büyük endüstridir"; fakat bu cümle bile sorulara açık bir ifadedir. Çünkü turizm sektörünü nelerin oluşturduğuna dair genellikle bir fikir birliği yoktur (Cooper vd, 1998:3). Yaygın olarak kabul edilmesine ve tanınmasına rağmen 'turizm' sözcüğü, üzerinde anlam ve yorum çeşitliliği bulunan bir terimdir. Tanımsal sorunlar kısmen 'turizm' sözcüğünün tipik olarak çeşitli kavramları göstermek amacıyla tek bir terim olarak kullanılması nedeniyle, kısmen de bir dizi disiplinde (coğrafya, iktisat, işletme ve pazarlama, sosyoloji, antropoloji, tarih ve psikoloji) belirli bir çalışma alanı olması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bu disiplinlerin farklılaşan kavramsal yapıları, bakış açısı ve vurguları kaçınılmaz olarak bazı zıtlıklara yol açmaktadır. Ayrıca 'resmî' tanımlarda (turizm örgütleri ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası forumlar tarafından kullanılanlar) biraz yakınlaşma olurken, bir turisti neyin oluşturduğuna ve turizm faaliyetine ilişkin resmi tanımlamalar hâlâ belirgin bir şekilde farklıdır (Williams, 2005:2).

1991 yılında Dünya Turizm Örgütü (WTO) turizmi, 'kendi olağan çevresinin dışındaki bir yere, belirlenmiş bir zaman periyodundan daha az kalmak üzere

seyahat eden ve ana seyahat amacı, ziyaret edilen yerin içinde para kazanılan bir faaliyetin icra edilmesinden başka bir şey olan bir kişinin faaliyetleri' olarak tanımlamıştır. Çok sayıda yazar, bu tanımın zaman çerçevesinin normal olarak bir günden fazla (böylece gecelik bir durağı içerir—bu da turizmi tanımlamaya yönelik birçok teşebbüsün merkezinde olan ayırt edici bir özelliktir) ancak en fazla bir yıl olması gerektiğini kabul ederek daha fazla detaylandırma ihtiyacı olduğunu ileri sürmüştür. Ancak ne WTO'nün tanımı ne de turistleri 'kendi olağan ikamet yerinin bulunduğundan başka bir ülkeyi, bölgeyi ya da yeri ziyaret eden herhangi bir kişi' olarak gören Uluslararası Turizm Örgütleri Birliği (IUOTO)'nin daha önceki tanımı, gecelik duraklara turizmin tanımlayıcı bir özelliği olarak muhakkak vurgu yapar. Nitekim günlük ziyaretçilerin ve günübirlikçilerin eylemlerinin konaklayan ziyaretçilerinkilerden neden ve sonuç bakımından sıklıkla ayırt edilemez oluşu ve bu kısa vadeli ziyaretçilerin de turist olarak kabul edilmesi gerektiği çok sayıdaki yazar tarafından ifade edilmektedir (Williams, 2005:4). WTO'nün tanımı turizmi diğer seyahat ve boş zaman pratikleriyle karşılaştıran bir konuma koymaktadır. Dolayısıyla konaklama yapılmaksızın gerçekleştirilen keyfi seyahatleri 'boş zaman değerlendirme' olarak tanımlama eğilimi varken; evde keyif için planlanmış etkinlikler 'rekreasyon' olarak adlandırılabilmektedir. Kalıcı seyahatler 'göç'e girerken, iş için yapılan ve bir yılı aşkın konaklama gerektiren seyahatler de 'misafirlik' olarak kabul edilmektedir (Crang, 2009:763).

Şekil 2. Boş zaman, rekreasyon ve turizm arasında ilişkiler (Murphy, P.E. 1985).



Bu nedenle, bir turizm çalışmasına yaklaşırken; boş zaman, rekreasyon ve turizm arasındaki ilişkilerin birbirine çok daha yakın olduğunu anlamamız

gerekir. Şekil 2, bu ilişkiyi diyagram halinde ifade ederken, hem boş zaman ve rekreasyon alanlarına denk düşen turizm alanlarına hem de dışarıda bulunanlara ya da bağlantıların daha az derecede net olduğu yerlerde bulunanlara dikkat çekmektedir. Ancak, burada bile dikkatli olmak gerekir; Çünkü, örneğin bir iş turisti, yolculuğu esnasında zamanının birazını kesinlikle rekreasyon ya da boş zaman işleriyle uğraşmaya harcayacaktır. Bu nedenle, Şekil 2, ziyaretçi kategorilerinden ziyade deneyim biçimlerini ayırt ediyor ve tek bir yolculuk bağlamında bile, örtüşen alanlar arasında hareket eden bazı bireyleri hayal ediyor şeklinde görselleştirmek daha yardımcı olabilir (Williams, 2005:5).

Tarihsel açıdan bakıldığında, açık alan rekreasyonundaki araştırmaların turizm araştırmalarından bağımsız olarak geliştiği görülür. Crompton ve Richardson'un (1986:38) bahsettiği üzere: "Geleneksel olarak turizm, özel alandan kaynaklanan ticari bir ekonomik olgu olarak görülmüştür. Aksine, rekreasyon ve parklar ise kamusal alandan kaynaklanan toplumsal bir konu ve bir kaynak konusu olarak görülmüştür." Açık alan rekreasyon çalışmaları; yaban hayatının yönetimi, toplumsal taşıma kapasitesi ve rekreasyon deneyimlerinin pazar dışı değerlendirilmesi gibi kamu sektörü (yani, topluluk ve arazi yönetimi kurumları) konularına odaklanmıştır. Turizm ise bunun aksine, seyahat harcamalarının, seyahat kalıplarının ve turist taleplerinin ekonomik etkileri ile reklâm ve pazarlama gibi geleneksel özel sektör (yani, turizm endüstrisi) konularına yoğunlaşan, daha 'uygulamalı bir yönelim' göstermiştir (Harris vd., 1987). Coğrafyacıların boş zaman çalışmalarına yönelik geleneksel yaklaşımları ise boş zaman konusuna daha çok, faaliyetler açısından odaklanmak şeklinde olmuştur (Hall ve Page, 2006:5).

3. Turizm Sistemi

Turizm, çeşitli özellikteki çevreleri birlikte kapsayan, hareketliliğe dayalı mekânsal bir sistemdir. Bu mekânsal sistemi oluşturan bileşenler arasındaki ilişki ve etkileşimlerin anlaşılması aslında turizm coğrafyasının esas konusunu oluşturmaktadır. Bir turizm etkinliğinin lokasyonu, turizm sisteminin başlıca bileşeni durumundadır. Leiper tarafından ilk olarak 1979'da ileri sürülen ve 1990'da güncellenen bir yaklaşım turizm sistemini açıklamanın ilk basamağını oluşturmaktadır. Leiper modelinde esasen üç temel unsur yer alır:

3.1. Turistler

Turist, bu sistemdeki en önemli aktördür. Turizm, nihayetinde insanların zevk aldığı ve hatırladığı, yaşamlarındaki en önemli anların bazılarını kapsayan

bir deneyimdir. Örneğin, sözlükler 'turist'i genellikle iş, zevk ya da eğitim amacıyla yapılan ve sonunda başlangıç noktası olan eve dönülen bir ring turunu gerçekleştiren kimse olarak açıklar. 'Turizm' âdet olduğu üzere, sadece insanların normal ikamet yerinden ayrılarak ulaştığı destinasyonlara geçici hareketini değil, aynı zamanda buna ek olarak, onların faaliyetlerini ve ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli tesislerin ve hizmetlerin organizasyonunu ve idaresini de içeren karma bir kavram olarak görülür (Williams, 2005:3).

Turistler değişik karakterler, demografik özellikler ve deneyimler ile homojen değil, heterojen gruplarla temsil edilirler. Bu bakımdan turistleri, seyahatlerinin yapısına göre iki gruba ayırabiliriz:

a) Dünyanın birçok yerinde değişiklik göstermesine rağmen (örneğin Avrupa Birliği'nde) yine de ulusal ve uluslararası turistler arasında basit bir ayrım yapılabilir. Yerel turizmde insanlar kendi ülkelerinde, bölgelerinde seyahat ederler. Para değişimi, vize işlemleri ve dil farklılığı konusu çok nadiren ortaya çıkar. Esasen yerel turizmin ölçülüp değerlendirilmesi uluslararası turizmin ölçülüp değerlendirilmesinden daha zordur. Sonuç olarak yerel turizm her zaman daha az dikkat çeker. Buna karşılık uluslararası turizm ise yurt dışındaki yerlere yapılır; döviz, vize ve dil farklılığı konuları önem taşır (Cooper vd., 1998:11).

b) Turistler ziyaret amaçlarına göre de gruplara ayrılır. Geleneksel olarak üç kategori belirlenmektedir:

- boş zaman değerlendirme ve rekreasyon amaçları-(tatilleri, sporları, kültürel turizmi, arkadaş ve akraba ziyaretlerini kapsar),
- diğer turizm amaçları- (eğitim ve sağlık turizmini kapsar),
- iş ve mesleki amaçlar- (toplantıları, konferansları, görevleri ve iş turizmini kapsar).

3.2. Coğrafi faktörler

Leiper (1990), oluşturduğu temel turizm sistemi modelinde üç coğrafi faktöre dikkat çeker. Bunlar, seyahat edenleri çıkaran (kaynak) bölgeler, turist destinasyon bölgeleri ve transit (geçiş) güzergâh bölgeleridir. 'Seyahat edenleri çıkaran bölgeler' turizm için bir kaynak pazar durumundadır. Burası bir anlamda seyahatleri canlandırır ve motive eder. Seyahat edecekler yolculukları için araştırmalarını, rezervasyonlarını, yola çıkışlarını buradan yaparlar. Birçok bakımdan 'turist destinasyon bölgeleri' turizmin keskin ucunu temsil eder. Burası turizmin tüm etkilerinin hissedildiği; planlama ve yönetim

stratejilerinin yerine getirildiği bir çevredir. Destinasyonlar, gündelik yaşamın sürdürüldüğü alanlardan kültürel, tarihi ve doğal bakımdan önemleriyle ayrılan yerlerdir. Destinasyonlar ziyaret için tüm turizm sisteminin enerjisini çeker ve turist çıkaran bölgelerde talep oluşturur. Bu nedenle destinasyonlarda turizm sisteminin en dikkat çekici sonuçları ortaya çıkar (Leiper, 1990'ten aktaran Cooper vd., 1998:5). Transit güzergâh bölgesi ise sadece seyahat için gerekli kısa periyodu temsil etmez, aynı zamanda güzergâh üzerinde bulunan yerleri de kapsar. Yerleşik olduğu çevreden ayrılan fakat henüz oraya varmadığını düşünenler için bu süreçte her zaman bir gezi aralığı mevcuttur.

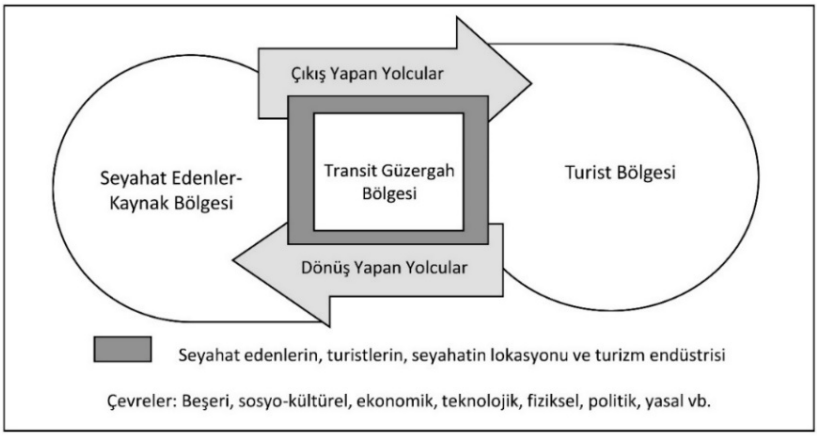
Bir destinasyonun belirli pazarlar açısından bağlantılarının saptanmasında coğrafî yaklaşımlar önemli katkılar sağlayabilmektedir. Bir destinasyonu etkili bir şekilde tanıtmak için bir ülkenin başlı başına bir ana destinasyon mu yoksa bir döngü üzerindeki bir mola yeri mi olduğunu ve bir döngünün parçası ise, o döngünün tabiatının ve bileşiminin ne olduğunu bilmek önemlidir. O devreden daha fazla nasıl istifade edilebilir? ve yeni pazarlar nasıl geliştirilebilir? (Pearce, 1987:201). Böylece yanıtları coğrafi açıdan önem taşıyan yeni sorular üretilebilir ve bunların belirlenmesi turizm coğrafyası bakımından oldukça önemlidir. Turizmde planlama, pazarlama, kalkınma, etki değerlendirmesi, turist akışları vb. birçok konuda mekânsal etkileşim kalıplarının açıklanmasında coğrafyacıların sahip olduğu mekânsal bakış açısının katkıları bugüne değin kendini kanıtlamış görünmektedir.

3.3. Turizm Endüstrisi

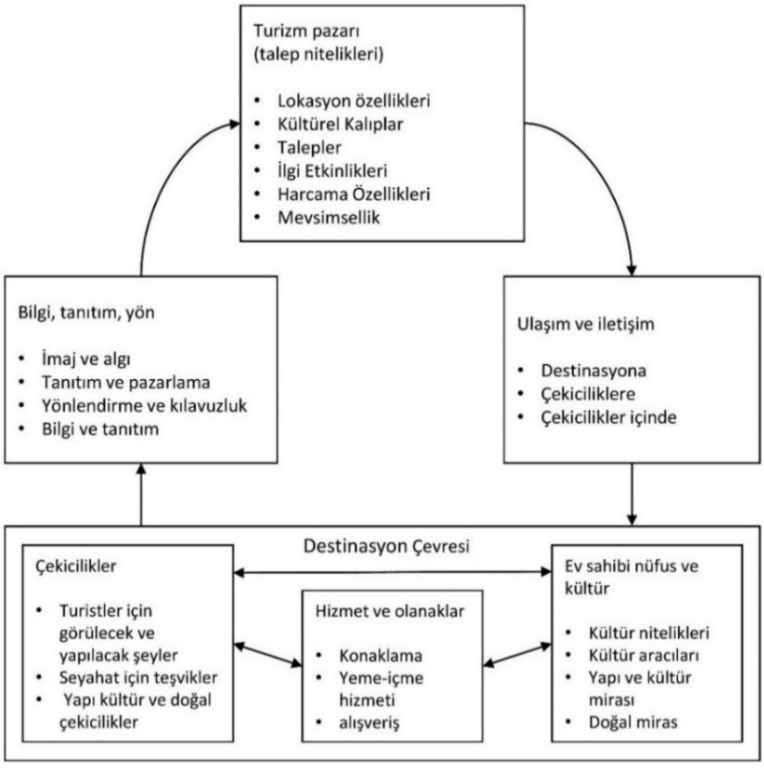
Leiper modelinin üçüncü unsuru olan turizm endüstrisini, turizm ürününün dağıtımı ile ilgili iş ve organizasyon yelpazesi içinde düşünebiliriz. Bu model çeşitli endüstriyel sektörlerin lokasyonunun belirlenmesini sağlar. Örneğin seyahat acentaları ve tur operatörleri çoğunlukla 'seyahat edenleri çıkaran bölgeler' kısmında yer alır. Konaklama ve ağırlama endüstrisi ise 'destinasyon bölgeleri'nde bulunur. Ulaşım sektörü de 'transit güzergâh bölgeleri'nde temsil edilmektedir (Cooper vd., 1998:5).

Leiper (1990), turizmde destinasyonların turistik potansiyeli olan bölgelerle ilişkili olduğunu düşünmektedir (şekil 3). Leiper'in modelinde turizm, birbiriyle etkileşen bileşenlerden oluşan bir sistem şeklinde düşünülme eğilimindedir. Bu modelde üç tane etkileşimli bileşen bulunmaktadır: (i) turistik potansiyeli olan bölge, (ii) gidilecek bölge ve (iii) bu iki bölgeyi bağlayan geçiş rotaları. Prosser (1993) ise turizm sistemini tasvir için turizm çevresinin iç karmaşıklıklarını etkili bir şekilde temsil eden daha ayrıntılı bir model önermiştir (şekil 4).

Şekil 3. Temel Turizm Sistemi (Leiper, 1990).



Şekil 4. Turizm Çevresi (Prosser, 1993'den uyarlayan Mason, 2008)



4. Rekreasyon ve Turizm Coğrafyası/Coğrafyacıları

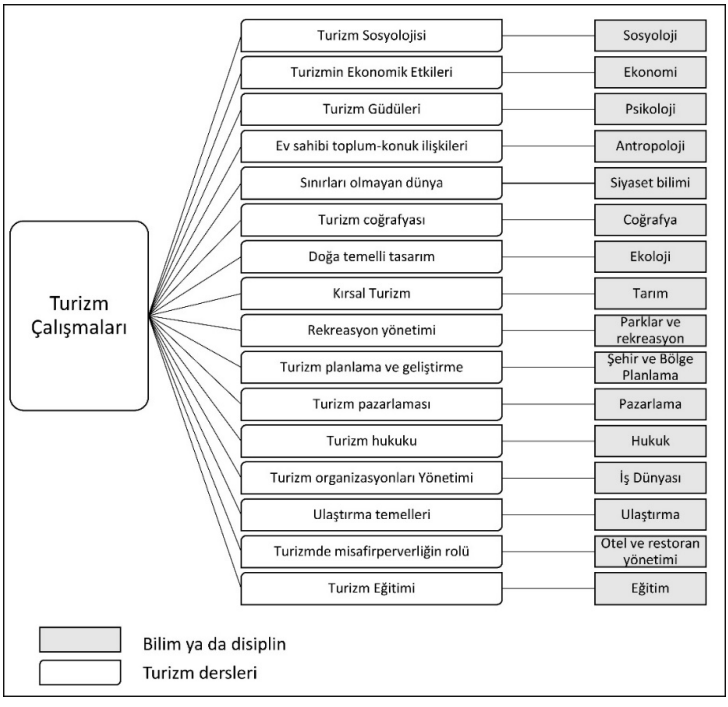
Otuz yıl önce, beşerî coğrafyanın farklı yönlerini kapsayan bir dizi giriş metnine turizm hakkındaki bir kitabın dahil edilmesi olasılık dışı bir olay olurdu. Günümüzde ise turizmin coğrafya müfredatının dışında bırakılması da aynı derecede karşılığa sahiptir (Williams, 2005:1). Beşerî coğrafyayla ilgilenen coğrafyacılar için, disiplinde bulunan ana temalardan birisi de değişen dünyamızı yorumlamak ve anlamaktır. Dünyada coğrafi kalıplar sürekli olarak nüfus değişimleri, yeni ekonomik üretim ve tüketim modelleri, değişen sosyal ve siyasi yapılar, yeni kentleşme şekilleri, küreselleşme ve bilgi teknolojisi ve telekomünikasyonda devam eden devrimlerin ürünü olan zaman ve mekân sıkışması gibi kuvvetli değişim güçleri tarafından değiştirilmektedir. Turizm, yaşadığımız yerlerin ve bu yerlerdeki ekonominin ve toplumların tamamlayıcı ve gerekli bir parçası olarak, değişim için nasıl önemli bir güç olabileceği göstermiştir. Dolayısıyla turizm dünyanın neredeyse her köşesini etkilemişken, bu durum coğrafyacıların artık göz ardı edemeyeceği bir olgu haline gelmiştir (Williams, 2005:195).

Turizm için çekicilik oluşturan kaynakların keşif süreçleri, coğrafi bilgi ile içi içe geçmiş özelliği nedeniyle öteden beri coğrafya ve coğrafyacılarla anılır. Keşif, dünyanın bilinmeyen alanlarının bilgi toplamak ve bilgiyi sınıflandırmak amacıyla keşfedildiği durumu ifade eder. Bu faaliyetlerin birçoğu, tarihsel süreçte ün kazanan coğrafya cemiyetleri tarafından finanse edilmiştir. Örneğin, Londra Kraliyet Coğrafya Cemiyeti (RGS) bu tür cemiyetlerden biriydi. Bugünlerde bile RGS, yayını olan *The Geographical Journal* dergisinde bildirilen keşif gezilerinin büyük bir sponsorudur. Özellikle, kâşifler tarafından aktarılan yerlerin görüntüleri, günümüze kadar ulaşan destinasyon imajları yaratmaya hizmet ettiği için, 'keşif teması' turizm coğrafyasında hep önemli olarak kalmıştır. Örneğin, Pasifik'in Avrupalılar tarafından 'keşfi', Pasifik'in romantik bir cennet olarak görüntülenmesine yönelik can alıcı noktaydı (ve Douglas 1996). Turizm coğrafyası çalışmalarının ilk örnekleri arasında bu keşif misyonunu çağrıştıran, bir bölge ya da yörenin turizm çekiciliklerini, kaynaklarını tanıtıma odaklanan çalışmaların yaygın oluşu gerçekten dikkat çekicidir (Hall ve Page, 2006:17). Turizm ve rekreasyon 1980'lerin sonlarında ve 1990'larda coğrafyacılar ve diğer sosyal bilimciler tarafından 'keşfedilmiştir'; çünkü turizmden, yönetimler tarafından küresel ekonomik yeniden yapılanmanın etkilerine ve çevrenin korunmasına dair giderek artan endişelere yanıt vermek için yararlanılmaktadır (Hall ve Page, 2006:30).

Günümüzde turizm konuları; kökleri, bağlantıları, etkileri ve sonuçları nedeniyle çok sayıda disiplinin ortak bir çalışma alanı haline gelmiştir. Hatta turizmin dinamik yapısının doğru kavranabilmesi; etkili çözüm ve öneriler

oluşturulması için çok disiplinli ya da disiplinlerarası bir yaklaşımı kabul etmek iyi bir alternatiftir. Şekil 5, çeşitli konuları ve disiplinleri bütünleştirmeye ve turizme odaklanmaya yönelik böyle bir girişimi göstermektedir. Geniş bir yelpazeye ve karmaşık bir yapıya sahip olmasının bir sonucu olarak, turizm iktisat, psikoloji, antropoloji, sosyoloji ve coğrafya gibi çok sayıda farklı disiplinler tarafından çalışılmaktadır (Kingsbury, 2006:495). Kuşkusuz çeşitli disiplinler arasında, coğrafyanın turizm disiplinine önemli katkıları bulunduğu gümümüzce oldukça açık görülebilmektedir. Coğrafyacıların turizme katkılarını ele alan bir araştırmada (Güney ve Somuncu, 2017) elde edilen sonuçlar bu durumu çarpıcı bir biçimde ortaya koymaktadır. *Annals of Tourism Research* dergisinin yayın sayısı ve atıf sayıları dikkate alındığında coğrafyacıların turizm disiplininde kimi zaman ilk, kimi zaman ise ikinci sırada olduğu belirlenmiştir. Araştırmada, turizm dergilerinin bilgi eğilimleri bakımından ikinci disiplinin coğrafya olduğu; yazarların ürettiği toplam makale sayısında ise 82 makale ile coğrafyacıların en üretken grubu oluşturdukları görülmektedir. Turizmciler, yayınlanan 65 makale ile ikinci sırada yer almışlardır. Dolayısıyla coğrafyanın ve coğrafyacıların turizm disiplinine katkılarının yüksek düzeyde olduğu belirlenebilmektedir (Güney ve Somuncu, 2017).

Şekil 5. Turizm çalışmalarında yöntem ve disiplin seçimi (Jafari ve Ritchie, 1981; McIntosh ve Goeldner, 1990)



Turizm coğrafyasının çalışılması coğrafya içerisinde bir dizi alanı kapsar. Matley'in (1976:5) "Turizmin coğrafi çıkarımları olmayan bir yönü hemen hemen hiç yoktur ve coğrafyanın turizm olgusunun çalışılmasına katkı yapamayacak çok az branşı vardır" gözlemiyle hemfikir olmak çok kolaydır (Hall ve Lew, 1998:4). Dolayısıyla gerek fiziki coğrafyanın gerekse beşerî coğrafyanın çok çeşitli alt alanlarının turizm coğrafyası konularına potansiyel katkısı geniş bir yelpaze içinde dağılış göstermektedir. Turizm ve rekreasyon coğrafyasındaki çalışma alanlarının, disiplinin diğer bileşenleri ile bağlantılı olma derecesi dikkat çekici bir noktadır. Nitekim turizm ve rekreasyon coğrafyacıları diğer coğrafi alt disiplinlerle ve aslında diğer disiplinlerle ilişkilerin önemini görürken bu tür ilişkilerin karşılıklı oluşundan pek söz edilemez (Hall ve Page, 2006:21). Örneğin turizm, ekonomik coğrafya hakkındaki ders kitaplarında dikkat çekici bir şekilde yer almaz (Debbage ve Ioannides 1998).

Turizm coğrafyacıları, turizm coğrafyası içeriğinin tanımlandığı akademik/bilimsel bir alt kültürü içeren kültüre sahiptir. Eylem, toplumun yapısına ve onun bilgi tabanına dayalıdır; araştırma praksisi, o eylem programının parçasıdır ve turizm araştırmasını içerir. Alt disiplinlerin içeriğinin onun sosyal çevresi ile bağlantılı olması gerekir; 'böylece, disipliner değişiklikler (devrim niteliğinde olsun ya da olmasın) sosyal çevredeki önemli olaylarla ilişkili olmaktadır' (Johnston 1991:277). Johnston'un tanımladığı gibi, akademik yaşam kapalı bir sistemden ziyade, kendisini kuşatan daha geniş toplumun yönlendirme ve etkilerine açık bir sistemdir. Dolayısıyla coğrafyanın ve turizm coğrafyasının düşünce ve yapısı karmaşık sosyal, ekonomik, ideolojik ve entelektüel uyarıcılara bir tepki olarak gelişme göstermiştir (Stoddart 1981:1).

1990'larda İngiliz Coğrafyacılar Enstitüsü gibi kuruluşlar rekreasyonun ve turizmin ciddi bir akademik çalışma alanı olarak önemini kabul etmiştir. Amerikan Coğrafyacılar Derneği ve Kanada Coğrafyacılar Derneği'nin turizm uzmanlık grupları ise zaten 1970'lerden bu yana çalışmaktadır. Uluslararası Coğrafya Birliği (IGU) bünyesinde kurulan Turizm Coğrafyası, Boş Zaman ve Küresel Değişim komisyonları gibi uzmanlık grupları da benzer araştırma ilgilerine sahip coğrafyacıların ve coğrafyacı olmayanların etkileşimi için bir forum işlevi görmektedir (Hall ve Page, 2006:29).

Rekreasyon coğrafyası bilgi ve uzmanlığının, akademik çevrenin dışındaki problem çözme bağlamlarına uygulanmasının alt disipline çok değerli potansiyel ödüller sunduğu konusunda hiçbir şüphe yoktur. Bu süreç rekreasyon coğrafyacıları için daha fazla iş, problem çözmeye yönelik fırsatlarla birlikte akademik araştırma için bir uyaran, daha net bir şekilde tanımlanmış amaç ya

da toplumsal değer anlamı ve akademik çevrelerin hem içinde hem de dışında daha fazla görünürlük vadetmektedir (Janiskee ve Mitchell 1989, s.159'den aktaran Hale ve Page, 2006:29). Turizm ve rekreasyon araştırması alanında bilgi ve beceri sahibi coğrafyacıların, kamu ve özel sektörün sorunlarını ele almak üzere temel ve uygulamalı araştırmalar yürütmeleri; mekânsal, sentezleyici ve bütüncül bir coğrafi yaklaşımın yararlarını gösterecektir. Ancak yine de eklemek gerekir ki coğrafyanın turizmin küresel önemine, turizmin analizine ve anlaşılmasına yapabileceği potansiyel katkıya rağmen, turizm ve rekreasyon çalışmalarının coğrafya içindeki konumu yine de günümüzde güçlü değildir. Her şeye rağmen coğrafyacılar, genel akademik coğrafyanın dışındaki turizm ve rekreasyon çalışmaları alanlarında, turizm ve rekreasyon olgularının anlaşılmasına muazzam katkılarda bulunmuştur (Butler, 2004; Hall ve Page, 2006).

4.1. Rekreasyon ve Turizm Coğrafyasının Doğuşu ve Gelişimi

Turizm ve rekreasyon, 20. yüzyılın başlarından bu yana Anglo-Amerikan coğrafyasında çeşitli araştırmaların ve akademik çalışmaların konusu olmuştur. Çalışmaların ilk zamanlarda daha çok demografik ve ekonomik konulara (Cornish 1930,1934; Selke 1936; Carlson 1938) ve rekreasyonun Amerika Birleşik Devletleri'nin ulusal parklarındaki ve ulusal orman alanlarındaki rolüne (Graves 1920; Atwood 1931 gibi) odaklandığı görülmektedir (Hall ve Page, 2006:12). Esasen coğrafyacıların uzun süre doğal kaynakların korunması ve kullanımı konularına ilgi duymuş olmasına rağmen, turizm ve rekreasyona olan ilgi 1930'lara kadar (örneğin McMurray 1930; Jones 1933) ve coğrafyanın bir alt-alanı olarak ise 1960'ların sonu ve 1970'lerin başına kadar (örneğin Murphy 1963; Mitchell 1969a, 1969b; Stansfield, 1969; Mercer 1970; Lavery 1971; Cosgrove ve Jackson 1972) ortaya çıkmamıştır (Hall ve Lew, 1998:4). Rekreasyon coğrafyası konusunda ilk makalenin McMurray'ın *The Use of Land for Recreation* makalesi olduğu kabul edilir. McMurray, burada, turizmi ayrı ve önemli bir arazi kullanılış şekli olarak gördüğünü belirtiyor ve kuzey Michigan'da rekreasyonel arazi kullanılışını analiz ettikten sonra "coğrafyacıların bu bakir çalışma alanına yapması gereken katkılar üzerinde duruyordu" (Özgüç, 2013:25). Alanın önemi *Progress in Human Geography* dergisinde düzenli yayınlanan turizm, dinlence ve rekreasyon makalelerine ve *Annals of the Association of American Geographers, Applied Geography, Area, Geoforum, Geojournal* ve *Professional Geographers* gibi uluslararası coğrafya dergileri ile *Annals of Tourism Research, Tourism Management* ve

Journal of Sustainable Tourism gibi çeşitli turizm dergilerindeki katkılara da yansımıştır. Bununla birlikte, coğrafyacıların turizm alanındaki yayın sayılarında önemli bir artış olmasına ve Uluslararası Coğrafya Cemiyeti (IGU), Amerikan Coğrafyacılar Cemiyeti (AAG) ve Kanada Coğrafyacılar Cemiyeti (CAG) gibi akademik organlarda turizm çalışma grupları kurulmasına rağmen turizm coğrafyası çalışmaları çok parçalı bir görünüm sergilemiştir (Mitchell ve Murphy, 1991; Hall ve Lew, 1998:4).

ABD'de oldukça erken sayılan bir dönemde, coğrafyanın turizme yapacağı katkıları öngören ve bunu dile getiren çağrılar olmuştur. Örneğin, Brown (1935) aşağıdaki sözlerde kendisinin 'coğrafyacılara bir davet' olarak adlandırdığı çağrıyı yapmıştır (Hall ve Page, 2006:12):

"Coğrafi bakış açısıyla turizm çalışması, hemen hemen bakir bir alanda kendi sosyal imaları bakımından değerli olan gerçeklerin tespit edilmesi amacıyla, yeni ve usta işi araştırma tekniklerinin geliştirilmesi için davetkâr olanaklar sunar" (Brown 1935:471).

Ancak, Campbell'in (1966:85) alaycı bir şekilde fikrini beyan ettiği üzere, "görünüşe bakılırsa bu davet reddedilmiştir!" Deasy'nin (1949:240) gözlemlediği gibi: "coğrafyacılar tarafından turizm endüstrisine gösterilen yetersiz ilgi nedeniyle, konunun coğrafi verilerinin toplanmasına, analizine, yorumlanmasına ve kartografik temsiline uyarlanabilir tekniklere dair aynı zamanda bir kıtlık da söz konusudur". Yine de 1945'ten 1960'ların sonlarına kadarki dönem, belki de Campbell'in bizi ikna edebileceği kadar verimsiz değildir (Hall ve Page, 2006:12). ABD'de İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde turizmin hem bölgesel destinasyonlarında (Crisler ve Hunt, 1952; Ullman 1954; Deasy ve Griess, 1966 gibi) hem de seyahat rotaları üzerindeki (Eiselen, 1945) ekonomik etkileri konularında çeşitli araştırmalar yürütüldüğü belirlenmektedir. Cooper'in (1947) mevsimsellik ve seyahat motivasyonları konularına dair tartışması, 1980'lerin ve 1990'ların coğrafi araştırmalarının bazılarının habercisi olmasına rağmen, bu çalışma alanına olan ilgi uzun yıllar boyunca etkin olmadan kalmıştır. Ancak, rekreasyon ve turizm coğrafyası, bir alt alan olarak en azından 1950'lerde ABD'de coğrafyanın durumuna genel bir bakış metninde bir bölümü garanti etmeye yetecek kadar profile sahipti (McMurray 1954'den aktaran Hall ve Page, 2006:12). Britanya coğrafyacılarının da erken dönemlerde rekreasyon ve turizm coğrafyası araştırmaları dikkat çekici olmuştur. E. W. Gilbert (1939, 1949) tarafından Britanya'da sayfiyelerin gelişimi üzerine önemli bir araştırma yürütülürken, coğrafyacılar da daha o tarihlerde kıyı turizminin gelişimi hakkındaki hükümet çalışmalarına katkıda bulunmaktaydı.

1930'lardan 1950'lere kadar turizm ve rekreasyon hakkında önemli çalışmalar yürütülürken, araştırmalar gerçekten ancak 1960'lardan itibaren hızlanmaya başlamış; turizm ve rekreasyon üzerine yayınlar 1970'lerde gelişip yaygınlaşmıştır. 1960'lı yıllarda turizm ve rekreasyon coğrafyasına dair etkili bazı incelemeler gerçekleştirilirken, alanın gelişmesine büyük bir katkı da bölgesel bilimlerden gelmişti (Christaller 1963; Piperoglou 1966 gibi). Wolfe (1964), rekreasyonun anahtar elemanları olan nüfus, refah-varlık, şehirleşme, hareketlilik, boş zaman faaliyetlerinin demokratikleşmesi, araştırma ve planlama arasındaki ilişkileri araştırmıştı. Yalnızca hareketliliği merkeze koyarak hazırladığı diyagramda, Wolfe, rekreasyonla ilgili olaylar, değişkenler, ilişkiler, fikirler ve faaliyetler karmaşasını bir düzene sokmuştu. Yine bu devrede, günümüzdeki çalışmalara temel taş oluşturabilecek birkaç makalenin daha yayınlandığını görüyoruz. Merkezi yer teorisinin babası Christaller'in üç çalışması (1955, 1963 ve 1964), turizm ve rekreasyon coğrafyasına ilk katkılardan olması bakımından çok önemlidir. 1955'te "*Turizm Coğrafyasına Giriş*" ile konunun temel ilkelerini ortaya koyan Christaller, 1964'te yayınlanan çalışmasında turizmde yer seçimi konusunda kendi merkezi yer teorisine dayanmamış; daha çok davranışsal ve deneysel olguların analizine girişmiş ve gidilecek yerlerin meydana getirdiği kalıplara, turistlerin geceledikleri yerlere dayanan incelemeler yapmıştır. Vardığı sonuç ilginçtir: turizm, merkezi yerlerden kaçmaktadır! (Özgüç, 2013:26-27). O günlerde kaynak ve arazi yönetimi bağlamında taşıma kapasitesine ilişkin ortaya konan kavramsal gelişmeler ve araştırmalar da (Lucas 1964; Wagar 1964) sürdürülebilirlik ve çevre yönetimi hakkındaki günümüz tartışmalarında hâlâ yankı bulmaktadır. Ancak, 1970 yılı kadar geç bir tarihte bile Williams ve Zelinsky (1970), turizm alanındaki hemen hemen tüm bilgilerin ulusal ölçekteki tarif ve analiz ile sınırlanmış olduğu yorumunu yapmışlardı. Bu, turizm araştırmalarına bir bütün olarak dikkat çeken kayda değer bir yorumdur:

"Üçüncü nesil jet ulaşımının ve seyahatteki diğer yeniliklerin getirilmesi ile birlikte onun büyük ve giderek artmakta olan ekonomik önemi, turizmin bilgiyi ve tutumları yaymadaki olası önemi ve onun göç kalıplarını, ödemeler dengesini, arazi kullanımını ve genel sosyoekonomik yapıyı değiştirmeye yönelik daha da büyük olan gelecek potansiyeli dikkate alındığında, coğrafyacılar, nüfus bilimciler ve diğer sosyal bilimciler tarafından turistlerin dolaşımına ne kadar az ilgi gösterilmiş olduğunu tespit etmek ürkütücüdür" (Williams ve Zelinsky 1970:549).

Aynı tarihte Mercer (1970:261) de benzer şu yorumu yapıyordu: *"Son zamanlara kadar, coğrafyacıların dünyanın zengin ülkelerinde artmakta olan*

boş zaman ve bu olguyla bağlantılı konular hakkında söyleyecek şaşırtıcı surette az şeyi olmuştur. Bugün bile boş zaman, coğrafyada ne yazık ki hâlâ ihmal edilmiş bir çalışma alanı olarak kalmaktadır." Fakat 1970'lerden itibaren ve 1980'lerin başlarında, coğrafya literatüründe çok sayıda etkili metin ve monografi ortaya çıkmıştı. Yine bu dönem coğrafyacıların turizm literatürüne 'turizm alanı yaşam döngüsü' (Butler, 1980) ve 'turizm sistemi nosyonu' (Board vd., 1978) gibi önemli kavramları kazandırdığı bir dönemdir. Butler (2004:146) de ilerleyen tarihlerde Kuzey Amerika'da benzer şekilde coğrafyacılar ve coğrafyacı olmayanlar tarafından rekreasyon ve boş zaman üzerine çok sayıda araştırma yürütüldüğünü ifade etmektedir (Hall ve Page, 2006:12).

Ancak, coğrafyacıların turizm ve rekreasyon üzerine yayınlarındaki artışa rağmen, turizm coğrafyasına dair kaygılar uzun bir dönem hep var olmuştur. Bu eleştiriler sıklıkla kavramsal ve metodolojik temelin zayıflığını vurguluyor; paradigma eksikliğine bağlı olarak bir referans çerçevesi ihtiyacına dikkat çekiyordu. Rekreasyon coğrafyasına dair bir tartışmada, Smith (1982), rekreasyon ve boş zaman coğrafyasının gelişimine Kuhn'un (1969) paradigmalar nosyonu açısından atıfta bulunuyordu:

"Rekreasyon coğrafyasının paradigma öncesi bir durumda olduğu da iddia edilebilir. Rekreasyon coğrafyasının tarihi, bir dizi birleştirilmiş kurama ve yönteme doğru hiçbir yakınlaşma olmadan artan düşünsel çeşitliliğe sahip bir tarihtir… Bir düşünsel faaliyet alanı olarak rekreasyon coğrafyasının karşı karşıya kaldığı herhangi bir özel zorluk var ise bu, bir paradigmanın eksikliği değildir. Geçmiş başarıların ve alanın karmaşıklığının farkında olunmasına ve bilinmesine yönelik bir eksiklik söz konusudur" (Smith, 1982:19'den aktaran Hall ve Page, 2006:.14). Daha yakın tarihlerde ise Pearce (1995a:3), "turizm coğrafyasının güçlü bir kavramsal ve kuramsal tabana sahip olmamayı sürdürdüğünü" ileri sürmüştür. Butler'in (1980, 2004) ünlü döngüsü ve Pearce'de (1987) incelenenler gibi modeller, kavramsal bir anlayışın geliştirilmesine sınırlı bir ölçüye kadar yardım ederken; L.S. Mitchell (1991:10) de "turizm araştırmalarına rehberlik eden, yaygın bir şekilde kabul görmüş hiçbir paradigmanın ya da referans çerçevesinin bulunmadığına" dair kaygısını ifade etmiştir (Hall ve Page, 2006:14).

Özetleyecek olursak, coğrafyanın bir alt alanı olarak ortaya çıkan rekreasyon ve turizm coğrafyasının ilk araştırma örnekleri 1920'lerden itibaren kendini göstermiştir. Burada dikkat çekici bir başka nokta dünya savaşlarının hemen ertesinde coğrafyacıların rekreasyon ve turizm coğrafyası çalışmalarının nitelik ve niceliğindeki belirgin artışıdır. Bu sonuç da dünya savaşları sonrası

turizmde görülen eğilimlere paraleldir. Diğer yandan geçmişte olduğu gibi Anglo-Amerikan dünyasındaki coğrafyacıların bu alanda belirgin bir ağırlığı söz konusudur. Özellikle Kuzey Amerika'da turizm klimatolojisinin turizm coğrafyasına yaptığı katkılar da önemli olmuştur. Fakat alanın potansiyeline karşın paradigması, coğrafi metodoloji ve bağlamı konusundaki eksiklikler yaygın bir eleştiri konusu olmuştur. Süreç içinde bu yapıcı eleştirilerin alanın olgunlaşma dönemlerine yönelmesine yardımcı olduğu düşünülebilir. Örneğin, 1950'lerde coğrafi araştırmalar üzerine olan literatürde coğrafi bağıntıya dair artan bir endişe söz konusuydu. Fakat bu bağıntı çağrısına, coğrafyada bilimsel yöntemlerin geliştirilmesi eşlik etmiştir. Bu geliştirme, coğrafi ilkeleri ve kavramları gerçek dünya sorunlarına uygulamaya dair artmakta olan sistematik odaklanmaya ve ilgiye dikkat çekmiştir. Coğrafyanın 1950'lerdeki ve 1960'lardaki gelişimi ve daha fazla 'uygulamalı' bir odağının doğuşu, doğal zirvesine 1990'larda ulaşan 'dar kapsamlı uzmanlaşma'ya doğru giderek artan bir hareket ortaya çıkarmıştır (Hall ve Page, 2006:25).

Alana yönelik sürdürülen paradigma ve metodoloji eksikliği eleştirilerine ilerleyen yıllarda yeni eleştiriler eklenmiştir. Bu eleştirilerden biri de uygulamalı araştırmalarda kullanılan araçları öne çıkaran yaklaşımları hedef alıyordu. Coğrafyada 'uygulamalı bir odağın' doğuşunun, disiplinin kökleri ile irtibatını engellediğini; böylelikle 'insanlar, yerler, kültürler ve her birinin küresel/bölgesel karışımı arasındaki ilişkiyi açıklama' yeteneğini tehlikeye attığı ileri sürülüyordu (Kenzer 1989:2). Eleştirmenlere göre, bunun bir göstergesi, beşerî coğrafyacılar arasında tekniklere ve onların coğrafi konulara uygulanmasına daha fazla vurgu yapılması ve sonrasında gerçek dünyada arazi çalışması odaklı çalışmalarda meydana gelen bir düşüştür. Örneğin, araştırmada Coğrafi Bilgi Sistemlerinin (CBS) uygulanması, geleneksel arazi çalışmasından uzaklaşma anlamına gelmiştir (Van der Knaap 1999). Esasında, ulusal orman alanlarında açık alan rekreasyonuna ait incelemelerinde CBS'nin kullanımı, çevresel adaletin ve eşitliğin analizinde son derece değerli bir araç olabilir. Bazı eleştirmenler, uygulamalı çalışmaların baskın hale geldiğini, geleneksel kavramlar ile disiplinin köklerinin artık öğretilmediği takdirde daha fazla tekniklere dayalı coğrafya derslerinin doğal sonucunun beşerî coğrafyada 'özün' potansiyel kayboluşu olduğunu ileri sürmüştür (Hall ve Page, 2006:28).

4.2. Rekreasyon ve Turizm Coğrafyasının Başlıca Çalışma Alanları

1930'larda rekreasyon alanları ve rekreasyonel faaliyetlerin değerlendirilmesiyle başlayan alanın ilk araştırmalardan günümüze değin oldukça kapsamlı bir

literatür meydana gelmiştir. Bu literatür, turizmin geniş bir kapsam içindeki konularını coğrafi boyutlarıyla ele alan; coğrafya bilgisinin turizmin çok çeşitli konularına katkısını ortaya koyan araştırmalarla coğrafi bir yön de kazanıştır. Literatür içinde coğrafi kapsama sahip konuları sınıflandırmak disiplinin konu ve kapsam zenginliği nedeniyle bazı güçlükler içermektedir. Fakat yine de turizm coğrafyası araştırmalarında öne çıkan bazı konular ana hatlarıyla belirlenebilir. Günümüze değin en fazla ilgi gösterilen, odaklanılan konuları tanıtmak aynı zamanda alanın genel eğilimlerini görmeye de yardımcı olmaktadır.

Turizm coğrafyasının günümüze değin oldukça zenginleşen araştırma konuları içinde bazıları belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. Turist akımları, seyahat kalıpları ve turizm ulaşımı öteden beri turizm coğrafyasında en fazla ilgi gösterilen araştırma konularının başında gelir (Eiselen, 1945; Williams ve Zelinsky 1970; Forer ve Pearce 1984; Murphy ve Keller 1990; Oppermann, 1992a; Eaton ve Holding, 1996; Bell ve Ward, 2000; Hall ve Williams, 2002; Hall ve Müller, 2004). Turizmin oldukça geniş bir yelpazeye dağılan etkileri de (mekânsal, ekonomik, kültürel, toplumsal, çevresel vb etkiler) turizm coğrafyası konuları arasında önemli bir yer edinmiştir (Cohen, 1978; c ve Wall, 1982; Baldwin, 2000). Ev sahibi toplum ile turistler ve turizm endüstrisinin ilişkileri de turizmin sosyo kültürel etkilerini ele alan araştırmalarda sıkça değerlendirilen bir konu olmuştur (Smith, V.L., 1977; Edwards, 1991; Mercer, 1994, Butler ve Hinch, 1996). Anlaşılması önem taşıyan turist motivasyonları (Gray, 1970; Cohen, 1972; Crompton, 1979; Harrill ve Potts, 2002); turizmin dağılışında geleneksel konumu ile dikkat çeken okyanus, deniz ve kıyı turizmine dair bağlamlar (Stansfield, 1969; Fabbri, 1990; Hall, 2001, 2009; Collins, 2008) uzun zamandır sürekliliği ile dikkat çeken konular arasındadır. Turizm planlama çalışmaları, yönetim ve politikalar oluşturulmasına dair çalışmalar da uzun bir süredir coğrafyacıların ilgisini çeken konular arasındadır (Linton, 1968; Mitchell, 1989; Smith, 1992; Groome, 1993; Lindberg ve Hawkins; Wahab, 1993; Veal, 1994; Wight, 1998; Hall, 2000; Page ve Hall, 2003; Reid, 2003). Turizm planlama çalışmaları üzerine coğrafi perspektifle ele alınan yararlı tartışma örnekleri de literatürde yerini almıştır (Inskeep, 1991; Leberman ve Mason, 2002). 1987 yılında dünyada sürdürülebilirlik tartışmalarının ortaya çıkmasına paralel olarak sürdürülebilir turizm tartışmaları da 1990'larda kendine önemli bir yer edinmiştir. Turizm planlaması ve sürdürülebilirlik arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesine coğrafi perspektifin katkısını sunan çalışmalar giderek yaygınlaşmıştır (Pigram, 1990; Butler, 1998; Milne, 1998; Wight, 1998; Williams, 2005; Weaver, 2006). Turizmi ekonomik bağlam içinde ele alan

araştırmalar içinde özellikle gelişmekte olan ülkelerde turizmden kalkınma aracı olarak yararlanma ve bu tür yaklaşımların ortaya koyduğu sonuçlar hakkında yapılan araştırmalar da literatürde önemli bir yer kazanmıştır. Bu konuda başlıca eserleri belirtecek olursak; Britton (1982), Oppermann (1992b), Debbage ve Ioannides (1998); Lea (1998) örnek olarak verilebilir.

Turizm klimatolojisi araştırmaları, Mieczkowski (1985) ve De Freitas (1990)'ın çeşitli yöntemler ve kuramsal tartışmalarla alana önemli katkılarda bulunmasıyla birlikte yaygınlaşma göstermiştir. Ancak küresel iklim değişikliğinin turizm ile ilişkilerini konu alan araştırmalar 2000'lerde dikkat çekici hale gelmeye başlamıştır (Koenig ve Abegg, 1997; Agnew ve Viner, 2001; Hall ve Higham, 2005; Müller ve Weber, 2008; Gössling vd., 2010). Doğa temelli turizm ve özellikle giderek artan bir ilgiyi kendine çeken ekoturizm alanındaki araştırmaların geçmişi de ilk olarak 1990'lara tarihlenir (Cater, 1993; Fennell, 2001; Page ve Dowling, 2001; Frost, 2002). CBS teknolojisinin coğrafya araştırmalarına uygulanmasıyla elde edilen önemli sonuçlar kısa sürede turizm coğrafyası alanında da kendini göstermiştir. 1990'ların sonundan itibaren turizm coğrafyası araştırmalarında kullanılan CBS yöntemleri giderek yaygınlaşmıştır (Tarrant ve Cordell, 1999; Van der Knaap, 1999; Farsari ve Prastacos, 2004; Boers ve Cotterell, 2007; Chhetri ve Arrowsmith, 2008; Carver vd., 2012).

Turizmde sosyokültürel ve miras perspektifleri (Boniface ve Fowler, 1993; Ashworth, 1999; Graham vd., 2000; Timothy ve Nyaupane, 2009; Crang, 2014), kırsal ve kentsel çevrelerde turizm konuları da (Halseth ve Rosenberg, 1995; Butler ve Clarke, 1992; Butler vd. 1998; Sharpley ve Sharpley, 1997; Borsay, 2012) 1990'lardan itibaren turizm coğrafyasında büyük ilgi gören konular arasında yerlerini almıştır. Diğer yandan turizm türlerini ve turizm şekillerini konu alan araştırmalar da hemen her dönemde geniş bir yere sahip olmuştur. Geçmişte deniz ve kıyı turizminin belirgin ağırlığı görülen bu tür araştırmalar arasında 1990'lardan itibaren çok çeşitli turizm türlerine odaklanan araştırmaların yaygınlaştığı görülmektedir. Sağlık turizminden (Connell, 2011), özel ilgi turizmine (Weiler ve Hall, 1992); spor, kongre ve festival turizmine (Newsome ve Comer, 2000; Brennan-Horley vd., 2007; Higham ve Hinch, 2008; Waitt, 2008; Cudny, 2014) varıncaya kadar çeşitli turizm tür ve formlarını ele alan araştırma örnekleri turizm coğrafyası literatürünü sağlam ve geniş bir çerçeveye taşımıştır.

Günümüzde turizm ve rekreasyon coğrafyası mekânsal etkileşim, turistlerin sınıflandırılması, turistlerin talep ve güdüleri, çeşitli ölçeklerde (küresel, ulusal, bölgesel ve yerel ölçekler) turist hareketlerinin gerçekleştiği mekânsal analizler,

turist olgularının mekânsal dağılımı, turizmin etkileri, turizm politikaları ve planlama faaliyetleri, turizm kalkınmasının mekânsal modellemeleri gibi oldukça çeşitli konularla ilgilenmektedir. Konuların çeşitliliği aslında turizm coğrafyasının disiplinler arası niteliği konusunda da ipucu vermektedir. Turizm olgusunun çok boyutlu bir faaliyet olması; araştırmaların yaklaşım, yöntem ve tekniklerinin de disiplinler arası etkileşim içinde zenginlik kazanmasına yol açmıştır.

Coğrafyacılar, turizmin etkilerine de gerçek bir ilgi gösterirler. Çünkü bu etkiler zamansal ve mekânsal olarak da değişiklik gösterir. Etki çalışmaları; ekonomik, çevresel, toplumsal ve kültürel etkilere ilişkin nispeten geniş alanları geleneksel bir şekilde dikkate almıştır. Bunların her biri, aslında coğrafî bir boyuta sahiptir. Esasında, coğrafyacıların bu konuları keşfetmede daha aktif olması gerektiği savunulabilir (Williams, 2005:17). Çünkü coğrafyacılar, daha dengeli bir yaklaşımı savunmada her zaman ön planda olmuştur; ancak bu etkilerin doğası ve derecesi ile onların değerlendirilebilme şekilleri üzerine tartışmalar hâlâ sürmektedir (Pearce, 1987:205). Turizmin etkilerine yönelik bazı konular, yaklaşımların yaygın ve benzer oluşu nedeniyle sıklıkla ihmal edilmiştir. Örneğin, toplumsal etki çalışmaları, tarif etmekte oldukları süreçlerin ya da etkilerin coğrafî bağlamını nadiren incelemektedir. Çevresel araştırmalar ise tanımlanan etkilerin derece ve düzeyini sıklıkla dikkate almamaktadır. Esasen turist gelişiminin tabiatındaki ve derecesindeki mekânsal değişimlerin analizi, değerlendirme süreçlerine önemli girdiler sağlayabilir. Daha özel ekonomik, toplumsal ve çevresel coğrafî veriler mevcut hale gelinceye kadar, turist gecelemelerine ya da konaklama kapasitesine ait haritalar turizmin coğrafî dağılımının ve yoğunluğunun faydalı göstergeleri olmaya devam edecektir. Durum böyle olunca bunlar, bölgesel kalkınma stratejilerinin başarısına ya da başarısızlığına işaret edebilir ya da olası sorun alanları için tetikte olan otoritelere ve araştırmacılara ihtiyacı gösterebilir ve benimsenebilecek çözümler önerebilir. Ayrıca, diğer faaliyetlerin benzer analizleri ile bütünleştirildiğinde, turizme dair coğrafî çalışmalar, söz konusu ülkenin, bölgenin ya da topluluğun genel yapısında turizm endüstrisinin rolünün daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabilir (Pearce, 1987:206).

4.3. Turizm Coğrafyasında Yöntem ve Yaklaşımlar

Coğrafyadaki sistematik turizm coğrafyası çalışmalarının büyük ölçüde 1930 yıllarda başladığı belirlenebilir. İlk dönem çalışmaları genellikle rekreasyon faaliyetlerinin ekonomik ve arazi kullanımı desenleri üzerindeki etkilerini ortaya

koymaya yönelik ampirik çalışmalardır. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile birlikte turizmde yaşanan sıçramanın etkisiyle araştırma ve yayın faaliyetleri belirgin şekilde artmıştır. Fakat turizm coğrafyasının ortaya çıkışından 1970'li yıllara kadar olan dönem, büyük ölçüde teorik derinlikten yoksun, disipliner ahengi zayıf ve ampirik vaka yanı eksik çalışmalarla karakterize olmuştur (Kingsbury, 2006). Coğrafyada 1960'lı yıllarla ortaya çıkan nicel devrim, turizm çalışmalarında mekânsal analiz yaklaşımının da öne çıkmasına neden olmuştur. Bu dönem özellikle pozitivist gelenekler içinden doğan davranışçı coğrafya etkilerinin turizm coğrafyası çalışmalarında da görülmeye başlandığı bir döneme karşılık gelir. Eleştirel yaklaşımlarının turizm coğrafyasındaki yansımalarının görülmesi 1980'li yılların başlarına kadar sarkmıştır. Bu dönem, esasen beşerî coğrafyanın sosyal teori ile tanıştığı ve yoğun teorik tartışmaların yaşandığı bir dönemdir. Çoklu paradigmanın beşerî coğrafya içerisinde egemen olması, turizm coğrafyası çalışmalarının da yeni yaklaşımlarla tanışmasını beraberinde getirmiştir. Özellikle 'kültürel dönüş' ile birçok eleştirel yaklaşım, turizm coğrafyası çalışmalarının da teorik ve yöntemsel yenilenmesini beraberinde getirmiştir. Bu anlamda, 1990'lı yıllarla birlikte etkin olan feminist, postyapısalcı ve postmodernist yaklaşımlar; turizm olgusu ile toplumsal eşitsizlikler ve kültürel değişimler arasındaki karmaşık ilişkileri araştırmalarının temel gündemi yapmıştır.

Turizm coğrafyasının çeşitli konularında yönteme dikkat çeken öneriler ve tartışma örnekleri, ilk çalışmalardan hayli uzunca bir süre sonra dikkat çekici hale gelmiştir. İlk çalışmalar ise tabiatı gereği turizm coğrafyasının kapsam ve bağıntılarını açıklamayı amaçlayan tanımlayıcı çalışmalar olmuştur. Turizm coğrafyası alanında teori ve metodoloji konularının verimli dönemi olarak 1960'lar ve 1970'ler öne çıkmaktadır. Günümüze değin süren çabalar ve tartışmalarla turizm coğrafyasının olgunlaşan paradigmasının temeli büyük ölçüde bu dönemde oluşturulmuştur (McMurray, 1930, 1954; 1969a, 1969b; Smith, R.H.T.,1970; Plog, 1973; MacCannell, 1976; Butler, 1980; Coppock, 1982; Mitchell ve Murphy, 1991; Jackson, 1994; Ionnides, 1995; Lew, 2001; Butler, 2004; Aitchison, 2006; Coles ve Hall, 2006; Hall, 2011; Gill, 2012). Özellikle 1980'den sonra turizm coğrafyası kitaplarının yaygınlaşmaya başlaması bu olgunluğun verimli bir döneme geçişini temsil etmektedir. Turizm ve rekreasyon coğrafyası hakkındaki en etkili kitaplardan ikisinin -turizm üzerine Pearce (1987, 1995a) ve rekreasyon üzerine Smith (1982) -her ikisi de davranışsal araştırmanın rolünü kabul etmesine rağmen, mekânsal bir yaklaşım içerisinde yapılan çalışmalardır. Aksine, Shaw ve Williams'ın (1994) turizme dair

coğrafi bakış açıları hakkındaki metni, siyasal ekonominin, üretimin, tüketimin, küreselleşmenin ve metalaşmanın turizmin değişen doğasında oynadığı can alıcı rolü kabul ederek, turizm çalışmasına çok daha eleştirel bir yaklaşım sunar. Bir anlamda, Pearce (1995a) ile Shaw ve Williams (2002, 2004), günümüz turizm ve rekreasyon coğrafyasındaki en önemli iki kurucu unsuru temsil eder. İlk bahsedilen baskın yaklaşım, mekânsal analizin daha 'geleneksel' bir şeklini ve 'uygulamalı' coğrafyayı bazı kamu sektörü çıkarlarına ve ticarî çıkarlara hemen faydalı olabilmesi anlamında) temsil eder. İkinci olarak bahsedilen ve ortaya çıkmakta olan yaklaşım ise turizm ve rekreasyon çalışması için uygun odağın ne olması gerektiği hakkında daha geniş bir bakış açısıyla gerçekleştirilen analiz şekillerini temsil etmektedir (Hall ve Page, 2006:20).

Yöntem oluşturma hedefleri aynı zamanda turizmin mekânsal yapısının çeşitli boyutlarıyla ilgilenen bazı modellerin ortaya konulmasına da katkı sağlamıştır. Nitekim Butler (1980)'in sayfiye gelişim modeli olarak bilinen; turizm coğrafyası çalışmalarında en fazla atıf alan ve tartışılan makalelerden biri olan çalışması da bu arayış sürecinde ortaya çıkmıştı. Esasen coğrafyanın uygulamaya yönelik sonuçları sınırlı kalsa da bu bakımdan diğer birçok disipline göre daha elverişlidir. Özellikle turist akımlarının, mekânsal etkileşimin ve kalkınmanın çeşitli modellerinin oluşturulması, coğrafyanın uygulamaya dönük yaklaşımlarını göstermesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Modeller bizim gerçek hayatın karmaşıklığını anlatabilmek ve kavrayabilmemiz; bilgi edinme ve yorumlama, olguları ve bunlar arasındaki ilişkileri açıklama, anlama ve sonunda tahmin etmeyi sağlamak açısından çok önemli bir rol oynamaktadır (Pearce, 1987:5).

Turizm coğrafyasında model oluşturma girişimleri kuşkusuz birbirinin üzerine eklenen bir birikim sürecinin ürünü olmuştur. İlk olarak Wolfe (1951) ve Defert (1966) gibi bazı yazarlar, turizmin tüm biçimlerinde bulunan mekânsal etkileşim yapısına ait örüntülerin ve süreçlerin temel boyutlarını ele aldıkları konular kapsamında taslak haline getirmişlerdi. Daha sonraki araştırmacılar ise bu ilişkileri daha açık bir şekilde ifade etmeye ve turistik mekâna ait karmaşık modelleri daha çok türetmeye girişmişlerdir. Bu modellerin çoğunun temeli, kaynak-bağlantı-hedef noktası gibi bir sistemi sürdürmekle birlikte, bazı yazarlar bu üç ögeye farklı vurgular yaparak farklı anlamlarda kullanmışlardır. Bu bakımdan turizm coğrafyasında dört temel model grubu tanımlanabilir. Bunlar, seyahat veya bağlantı bileşenini ön plana çıkaranlar, kaynak-hedef noktası modelleri, yapısal modeller ve evrimsel modellerdir (bkz. Pearce, 1987).

Mitchell ve Murphy (1991) coğrafyacıların turizm çalışmalarına dört önemli katkısını çevresel, bölgesel, alansal ve evrimsel değerlendirmelerle ilgili olarak tanımlar. Hiç kuşkusuz, bu dört alan coğrafyacılar için büyük öneme sahiptir (Hall ve Lew, 1998:4). Coğrafyanın önemli bir geleneğini oluşturan bölgesel yaklaşımlar da turizm araştırmalarında kendini göstermektedir. Kıtasal ve bölgesel ölçekte yapılan çeşitli analiz ve değerlendirmeler öteden beri literatürde dikkat çekicidir. Alansal değerlendirmeler de özellikle turizmin arz-talep yönü, hareket ve akışların örüntüsü ve turizm alanı modelleri açısından önemli bir odak noktası olmuştur. Turist destinasyonlarının zaman içerisinde nasıl değişeceği sorusuna verilen önem, çeşitli yaklaşımları turizm coğrafyası çalışmalarıyla bütünleştirme konusunda çok önemli bir fırsat sunmasına rağmen; Mitchell ve Murphy (1991) tarafından tanımlanan dört yaklaşımdan en az gelişeni, muhtemelen evrimsel gelenektir. Tatil yeri ve destinasyonların evrimi konularında gerçekleştirilen çalışmaların çoğu Butler'in (1980) -Christaller'in (1963) daha önceki çalışmaları üzerine inşa ettiği- çalışmasında toplanır.

Bölgesel yaklaşımların turizm coğrafyası araştırmalarında kendine her zaman geniş bir yer bulduğu literatürde her zaman açık bir şekilde izlenebilir. Genelleştirmelerin ve açıklamaların en iyi şekilde alansal bir yaklaşımdan türetildiği ilkesine dayanan bölge ve bölgesel coğrafya fikirleri 1950'lere kadar İngiliz ve Amerikan coğrafyasına hâkim olmuştur. Turizm araştırmalarında bölgesel yaklaşımlar Herbertson (1905) ve Johnston (1991)'un dünyayı doğal bölgelere ayırmadaki rolüne ve belirli özellikleri tanımlamak amacıyla alanları daha küçük bir ölçekte inceleme teşebbüsüne karşılık gelmektedir. Böylece, coğrafi akademik çalışmanın başlıca amacı, 1990'larda dahi birçok okul, kolej ve üniversite programının bir özelliği olarak kalan, bir yerin toplam tarifini disiplin için güçlü bir odak olarak vermek üzere ilgili özelliklerin bir entegrasyonu olan sentezdir. Bölgesel kavramlar, turizm ve rekreasyon coğrafyası üzerinde etkili rol oynamayı sürdürmektedir (Hall ve Page, 2006:18).

Bölgesel ekonomik ve siyasi blokların gelişiminden kısmen etkilenerek, 1980'lerin sonlarından bu yana coğrafyacılar tarafından, çağdaş turizm süreçlerine ait dayanak niteliğindeki çalışmaların geliştirilmesine çerçeve sağlayan çok sayıda bölgesel materyal derlemesi de geliştirilmiştir. Batı Avrupa, Doğu Avrupa, kutup bölgeleri, Çin, Güney Afrika, Pasifik kıyılarındaki ülkeler ile Güney ve Güneydoğu Asya'da coğrafyacılar tarafından gerçekleştirilen büyük bölgesel turizm incelemelerine ait çeşitli örnekler mevcuttur. Bunun yanı sıra turizmde 'destinasyon bölgesi' da önemli bir kavramdır. Destinasyon bölgelerinin turizmde analitik bir kavram olarak önemini dikkate alan;

destinasyon bölgelerinin tanımlanabilme, yönetilebilme ve pazarlanabilme şekilleri için öneriler sunan turizm coğrafyacılarının araştırmaları da turizme önemli katkılar sunmuştur (bkz. S.L.J. Smith 1987, 1995; Heath ve Wall, 1992).

Yukarıda da ifade edildiği gibi, turizm coğrafyasının eleştirel coğrafya gelenekleri ile tanışması 1980'li yılların başlarına rastlar. Bu anlamda, Stephen Britton'nın (1982) Marksist analizleri, eleştirel turizm coğrafyası çalışmalarının ilklerindendir. Britton (1982 ve 1983) Üçüncü Dünya Ülkelerinde Turizmin Siyasal Ekonomisi (*The Political Economy of Tourism in the Third World*) ve *Fiji'de Turizm ve Geri Kalmışlık* (*Tourism and Underdevelopment in Fiji*) başlıklı çalışmaları, turizm coğrafyasının ilk eleştirel yaklaşım örnekleridir. Bu araştırmalar, turizmin kapitalist piyasa ekonomisi içerisindeki yerini sorgulamakta ve turizmin faaliyetlerinin ürettiği ekonomik eşitsizliklere ve sömürü sistemine odaklanmaktadır. Daha sonra gelen eleştirel araştırmalara da ilham kaynağı olan bu tür çalışmalar, yerel toplulukların kaynakları üzerinde nasıl söz söyleyemez hale geldiğini, büyük seyahat ve turizm şirketlerinin ucuz işgücüne odaklı çalışma biçimlerinin oluşturduğu emek sömürüsünü ortaya koyan çalışmalardır. Britton'ın turizm coğrafyası araştırmaları için eleştirel bir yaklaşım çağrısı, coğrafya içerisinde kabul bulmuş ve 1990'larla birlikte ampirik odaklı araştırmaların egemen olduğu turizm coğrafyası araştırmalarında, siyasal ekonomi perspektifi ile yapılan araştırmalarda önemli bir artış gözlenmiştir (Kingsbury, 2006).

1990'lı yıllarla birlikte turizm coğrafyası içerisinde etkisini gösteren diğer bir akım ise 'kültürel dönüş' akımıdır. Özellikle eleştirel yeni kültürel coğrafya ve disiplinler arası yaklaşımlarla ön plana çıkan Dean MaCannall ve John Urry'nin çalışmaları, turizm coğrafyası çalışmalarında yeni teorik tartışmaların ve yöntemsel bir yenilenmenin yaşanmasına yol açmıştır. Bu dönem, aynı zamanda disiplinlerarası nitelikteki *Tourist Studies* ve *Tourism Geographies* gibi turizm dergilerinin de ortaya çıktığı bir dönemdir (Kingsbury, 2006). Bu süreçte yıllarca turizmin oluşturduğu çevresel sorunları çalışan coğrafyacılar, ilgilerini aynı zamanda turizmin neden olduğu sosyoekonomik ve kültürel problemlere de kaydırmıştır.

Eleştirel turizm coğrafyası çalışmaları, turizm faaliyetinin sadece masum bir eğlence ve seyahat olgusu olmadığını ortaya koymuştur. Bu anlamda son dönem turizm coğrafyası çalışmalarının, aynı zamanda beşerî coğrafyanın yaşadığı kültürel dönüş ve mekânsal dönüş süreçlerinin etkisi ile daha fazla eleştirel bir nitelik kazandığını eklemek gerekir. Özellikle Marksist, Feminist, Postyapısalcı, Fenomenolojist ve Psikanalist yaklaşımlar, turizm coğrafyası

içerisinde önemli bir yer bulmaya başlamıştır. Bu yaklaşımlar, turizm olgusu ile iktidarın coğrafyası, eşitsizlikler, sosyal hafıza, kimlik ve temsiliyet gibi bağlamlar içerisinde analiz edilmektedir (Kingsbury, 2006).

Bütün bu teorik tartışmalar ışığında, turizm artık coğrafyacılar için sadece dünyanın en büyük endüstrisi değildir. Karmaşık sosyal, politik, kültürel ve ekonomik ilişkilerin ve eşitsizliklerin odağındaki bir olgudur. Bu anlamda, sınıfsal farklılıklar, ırk, etnisite, cinsiyet ve cinsellik gibi kimlik politikaları gözetilmeden yapılan turizm çalışmaları yoğun bir şekilde eleştirilmektedir. Turizm sektöründe çalışanların yaşadıkları emek sömürüleri, düşük ücretli hizmet sektörü ve enformel sektörler, kadın sömürüsü, ırkçı pratikler gibi birçok olgu, turizm faaliyetlerinin mekânsal olarak ne kadar karmaşık ve ayrımcı pratikler olduğunu ortaya koymaktadır. Birilerinin keyif aldığı bir seyahat veya etkinlik, görünmez birileri için de uzun ve yoğun çalışma saatleri, düşük ücret politikaları anlamına gelmektedir. Gerçekten de coğrafyacılara göre turizm, dünyanın en geniş endüstrisi olmanın yanında sınıf, ırk, toplumsal ve biyolojik cinsiyet ve benzeri kavramlar açısından son derece eşitsiz ve normatiftir. Örneğin turizm, kadınların düşük ücretli hizmetlerde ya da resmî olmayan sektörlerde yoğunlaşmasından dolayı son derece cinsiyetçidir. Turizmin güç ilişkileri, mekânsal olarak karmaşık ve kendine özgüdür. Turizm, çok çeşitli yerel ve uluslararası bölgelerden, farklı ekonomik kaynakları ve kültürel kimlikleri olan insanları (turistler, çalışanlar, yöneticiler ve yerel halk) mekânsal olarak dağıtan ve yoğunlaştıran devasa bir uluslararası etkinliktir (Kingsbury, 2006).

5. Türkiye'de Turizm Coğrafyasının Gelişimi ve Bugünü

Türkiye'de coğrafyacıların turizm konularına ilgilerinin belirlenmesinde başvurulacak en açık yol kuşkusuz ulusal süreli yayınların gözden geçirilmesi olacaktır. Bu yaklaşımla yapılacak bir değerlendirme turizm coğrafyası alanında Türkiye'de yaşanan gelişmeleri ve değişimleri büyük ölçüde yansıtacaktır. Bu amaçla gerçekleştirilen literatür tarama sürecinde bazı seçilmiş dergilerdeki makale türünde eserler ve turizm coğrafyası kitapları ele alınmıştır. Seçilmiş dergiler ifadesi Türkiye'de basılı ya da elektronik ortamda yayın hayatına devam eden ulusal coğrafya dergilerini kapsamaktadır. Bu dergileri temsil eden *Türk Coğrafya Dergisi* (1943), *Ege Coğrafya Dergisi* (1983), İstanbul Üniversitesi *Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi* (1985), *Doğu Coğrafya Dergisi* (1995), *Marmara Coğrafya Dergisi* (1996) ve *Coğrafi Bilimler Dergisi* (2003) ilk sayılarından itibaren gözden geçirilmiştir.

Türkiye'de akademik coğrafya çalışmaların yayınlanmasında özellikle üniversite yayınlarının her zaman önemli bir yeri olmuştur. Üniversite bünyesi içindeki çeşitli birimler ve dergiler uzun bir süre bu tür çalışmaların yayınlandığı başlıca yerler olmuştur. Ancak Türkiye'de coğrafya araştırmalarının yayınlandığı bu dergilerin bazılarının yayın ömrü geçmişte sona ermiş, bazıları da akademik teşkilat düzenlemelerine bağlı olarak yaşanan birim değişikliği vb. nedenlerle başka isimlerle yayın hayatına devam etmiştir. Türkiye'de turizm coğrafyası araştırmalarının gözden geçirilmesi amacıyla Türkiye'deki başlıca coğrafya dergilerinin dışında, coğrafyacı akademisyenlerin internet ortamında ulaşılabilen güncel özgeçmişlerine de başvurulmuştur. Böylece Türkiye'de uzun bir dönemi temsil eden süreçte turizm coğrafyası alanındaki araştırmaların ve konuların seyri belirlenmeye çalışılmıştır.

Bilindiği gibi Türk Coğrafya Kurumu'nun *Türk Coğrafya Dergisi* dışında, en eski süreli yayın İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi'dir. 1951'de yayın hayatına başlayan derginin 1980 yılındaki 23. sayısına kadar yaklaşık 30 yıllık bir ömrü olmuştur. Coğrafya araştırmalarının yabancı dillerde yayınlandığı İstanbul University Geography Institute Review dergisi de 1954 yılındaki ilk sayısından 1978 yılına değin 16 sayı çıkarmıştır. Yayın hayatı sona eren diğer coğrafya dergileri ve yayın ömürleri şöyle sıralanabilir:

- *Coğrafya Araştırmaları* (Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi), 1966-1996
- İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülteni 1984-1994.
- *Review of the Department of Geography, University of İstanbul* 1987-1999.
- *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 1989-1996
- *Ankara Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Merkezi Türkiye Coğrafyası Dergisi*, 1982-2002.

Belirtmiş olduğumuz bu dergilerde yayınlanan araştırmalar arasında turizm coğrafyası alanını temsil eden araştırmalar oldukça sınırlı olmuştur. Kuşkusuz bu durum ülkemizde coğrafyacıların turizm coğrafyası alanına geç ilgi göstermesini yansıtmaktadır. Örneğin, *Coğrafya Araştırmaları Dergisi* (A.Ü. DTCF, Coğrafya Araştırmaları Enstitüsü Yayını)'nde bu kapsamdaki yayın sayısı sadece ikidir. Ancak hemen eklemek gerekir ki, 1972 yılında yayınlanan bu iki araştırma örneği de Türkiye'de turizm coğrafyası alanındaki ilk örnekler

arasında yer almaktadır (Köksal, 1972a, 1972b). *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Araştırmaları Dergisi*'nde turizmi konu alan yayın sayısı sadece beştir ve bu araştırmalar çoğunlukla 1980'lerin sonunda yayınlanabilmiştir.

İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü kitap/kitapçık formatında çok sayıda yayın faaliyeti de gerçekleştirmiştir. Enstitü'nün ilk basılı yayını 1930 yılına aittir (Chaput E. ve Akyol İ.H, 1930a; Chaput E. ve Akyol İ.H, 1930b). Bu tarihten 1979 yılı sonuna değin toplam 115 kitap basılmış olmasına karşın, bunlar arasında turizm coğrafyasını konu alan herhangi bir yayının bulunmayışı dikkat çekicidir.

Türkiye'de turizmi konu alan ilk coğrafya makalesi esasen oldukça erken bir tarihte yayınlanmıştır. İzbırak (1947)'ın "Cilo Dağlarının Turizm Bakımından Değeri" ve Emiroğlu (1962)'nun "Turizm ve Şehirlerimiz" adlı makaleleri bir bakıma Türkiye'de turizm coğrafyası araştırmalarının ilk örnekleri durumundadır. Bu erken dönemi izleyen diğer araştırmaların yayınlandığı 1970'lere (Köksal, 1972a, 1972b; Emiroğlu, 1975; Özgüç, 1977a; Özgüç, 1977b) değin belirgin bir suskun dönem vardır. Dünyada turizm coğrafyasının kuramsal olgunluk kazandığı ve sıçrama yaptığı dönemin etkilerinin Türkiye'de coğrafya dünyasına oldukça geç ulaştığını düşünebiliriz. Oysa o dönemde Türkiye'de turizm henüz uluslararası bir karaktere sahip olmasa da çeşitli doğal turizm kaynaklarının (deniz, kıyı, dağlık alanlar vb.) yoğun kullanımı hızlanmış; kentsel rekreasyonel alanlar ve faaliyetler yaygınlaşmaya başlamıştı.

Burada belirtmek gerekir ki, coğrafya biliminin yeni bir çalışma alanını vurgulayan "Turizm Coğrafyası" ifadesi ilk olarak Köksal'ın (1972 a, 1972 b) ve Emiroğlu (1975)'nun makaleleri ile yine Köksal'ın (1976) kitap olarak yayınlanan eserinde dikkati çeker. Turizm alanına coğrafyacıların ilgisi Türkiye'de ekonomik ve siyasal perspektifin önemli ölçüde değiştiği 1980'lerde giderek artmıştır. Bu dönem, turizmle ilgili beklentilerin yükseldiği, kapalı bir ekonomiden çıkışı ve uluslararası dünyaya entegrasyonu temsil eden bir dönemdir. 24 ocak 1980 ekonomik kararlarını izleyen dönemde Türkiye'ye döviz girişinde artışı öncelikle hedefleyen politikalar belirginleşmiş; ülkenin uluslararası turizme daha fazla açılması için yoğun çalışmalar başlatılmıştır. Turizmin ülkenin ekonomik, siyasal ve toplumsal yaşamında kendine önemli bir yer edinmesine koşut olarak turizm alanında coğrafyacıların çalışmaları da görünür hale gelmeye başlamıştır.

1980'ler turizm coğrafyası alanında makale sayısında sıçramalara tanıklık etmenin yanı sıra Türkiye'de ilk turizm coğrafyası kitabının da

yayınlandığı dönemdir. Bu sonucun en önemli nedenleri, turizm coğrafyası konularına giderek daha fazla odaklanan coğrafyacıların bu alanı temsil etmeye başlamaları; araştırmaların görünürlüğüne bağlı olarak ilham verici etkilerin yaygınlaşmasıdır. Özgüç'ün (1982) "Rekreasyon ve Turizm Coğrafyası" başlıklı makalesi; Köksal (1982) ve Özgüç'ün (1984) *Turizm Coğrafyası* kitapları bir bakıma ulusal coğrafya dünyasına turizm coğrafyasının kavramsal ve teorik konularının tanıtımını sağlayarak, bu alandaki çalışmalar için ön açıcı olmuştur. 1980'lerde bu yeni çalışma alanına ait ilk çalışmalar yabancı dildeki yayınlarla da daha geniş çevrelere duyurulmaya çalışılmıştır (Özgüç, 1987; Doğaner, 1985, 1987). *Ege Coğrafya Dergisi* (1983) ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi (1985)'nin yayın hayatına başladığı bir dönemdir bu aynı zamanda.

İlerleyen yıllarda, beşerî coğrafyanın diğer alt alanlarında izlendiği gibi, turizm coğrafyası araştırmalarının da ulusal coğrafya dergilerinin dışında özellikle Türkiye'deki üniversitelerin bünyelerinde yer alan çeşitli sosyal bilimler dergilerinde geniş yer bulmaya başladığı görülür. Diğer yandan Türkiye merkezli, çeşitli indekslerce taranan çok disiplinli dergilerde de turizm coğrafyası yayın örnekleri de son yıllarda belirgin şekilde artmıştır (*Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* (IJHS), *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Anatolia, Bilig, Turkish Studies* vb.).

2000'li yılların başından itibaren turizm coğrafyası literatürü de alana ilişkin yayınlanan kitaplarla zenginleşmeye başlamıştır. Bu dönemde yayınlanan kitap çalışmalarının ulusal ölçekte turizm coğrafyası konularını ele alması dikkat çekicidir. Ders kitabı olmalarının da etkisiyle "Türkiye Turizm Coğrafyası" adını taşıyan bu kitapların bir bölümü coğrafyacılar tarafından kaleme alınırken (Doğaner, 2001; Doğanay, 2001; Güngördü, 2003, Doğan ve Duran, 2019; Doğanay ve Zaman, 2021); bir bölümü de turizm konularında çalışmalarını sürdüren çeşitli disiplinlerden araştırmacılar tarafından yazılmıştır (Zengin, 2006; Aktaş, 2007; Gürdal, 2014; Şenol, 2015; Akın, 2018). Coğrafyacılar tarafından kaleme alınan turizm coğrafyası alanının diğer kitapları da yakın yıllarda ortaya çıkmıştır (Emekli, 2001; Timor, 2004; Soykan, 2004; Soykan ve Emekli, 2005; Ertin, 2007, 2010; Akova, 2008; Çalışkan, 2010; Doğaner, 2013; Gözenç ve Özdemir, 2019; Koday ve Sevindi, 2021). Turizm coğrafyasının çeşitli uzmanlık konularını kapsayan kitapların yayınlanmaya başlanması, kuşkusuz turizm coğrafyası alanında coğrafyacıların uzmanlaşma deneyimlerini yansıtmaktadır.

Türkiye'de yayınlanan ulusal coğrafya dergilerinde yayınların incelenmesi esasen turizm coğrafyası araştırmalarının tarihsel sürecine ışık tutmaktadır. Öncelikle ifade etmek gerekirse, yayın hayatına 1943 yılında başlayan *Türk Coğrafya Dergisi*'nde turizm coğrafyası ile ilgili ilk yayın 1995 yılına aittir. Yayın hayatı sona eren coğrafya dergilerini ve *Türk Coğrafya Dergisi* dışındaki dergileri, yeni kuşak dergiler olarak kabul edecek olursak; bu dergilerde turizm coğrafyası konularını ele alan araştırmaların görünür hale gelmesinin ancak 1990'ların ortalarını bulduğunu saptayabiliriz. Bu dergilerin 2021 yılının son sayılarına değin yapılan tarama çalışmasında elde edilen sonuçlar tablo 1'de gösterilmiştir.

İncelenen altı ulusal coğrafya dergisinin toplam 292 sayısı içinde 214 turizm coğrafyası alanına ait makale yayınlanmıştır. Burada dikkat çekici olan, bu yayınların 193'ünün (%90,18) 2000 yılı ve sonrasında yayınlanmış olmasıdır. Gerçekten de turizm coğrafyası araştırmaları Türkiye'deki ilk örneklerinden yaklaşık yarım asır sonra, 2000'li yıllardan itibaren belirgin bir görünürlük kazanmaya başlamıştır. Alana ilişkin en fazla sayıda makale *Doğu Coğrafya Dergisi*'nde yayınlanmıştır (64). Bu dergiyi 42 makale ile *Marmara Coğrafya Dergisi* izlemektedir.

Seçilen dergilerdeki yayınlara biraz daha yakından bakmak, yeni saptamalar yapmaya da olanak sağlamaktadır. Esasen turizm coğrafyası konularında yayın sahibi çok sayıda araştırmacının varlığı dikkati çekmektedir. Fakat araştırmalarını bütünüyle turizm coğrafyası konularına yöneltmiş, turizm coğrafyasını bir uzmanlık alanı olarak benimsemiş çok az sayıda akademisyen söz konusudur. Bugüne değin ilgisi bütünüyle turizm coğrafyası konularına yönelmiş olan akademisyenler arasında sadece birkaç isim sayılabilir: Nazmiye Özgüç, Suna Doğaner ve Füsun Baykal. 'Bütünüyle' kriterini 'büyük ölçüde' ifadesi ile değiştirdiğimizde ise bu grupta yer alan akademisyenlerin listesi oldukça uzun olacaktır. Bu durum bize esasen coğrafyacıların turizm coğrafyası konularına yüksek ilgisinin olduğunu; fakat bir uzmanlık alanı olarak tercih edilmesine ya da benimsenmesine karşı mesafeli durduklarına işaret etmektedir. Fakat ortak olan ise şudur: bugüne değin yapılan çalışmalar içinde metodolojik ve kuramsal tartışma örnekleri; model oluşturma vb. girişim örnekleri çok azdır. Nitekim Doğaner'in Türkiye'deki turizm literatürünü ortaya koyduğu araştırmanın bulgularından biri de Türkiye'de turizm coğrafyası çalışmalarında kuramsal yayın sayısının az olduğudur (Doğaner, 2019).

Tablo 1. Seçilmiş bazı coğrafya dergilerinde, turizm coğrafyası alanındaki yayın sayıları

Dergi Adı	Yayınlanan toplam sayı	Turizm coğrafyası alanında ilk makalenin yayınlanma tarihi	2000 yılına kadar üretilen turizm coğrafyası yayınlarının sayısı	2000-2015 döneminde turizm coğrafyası yayınlarının sayısı	2016-2021 döneminde turizm coğrafyası yayınlarının sayısı	Turizm coğrafyası makaleleri toplam sayısı
Türk Coğrafya Dergisi (1943)	79	1995	8	19	12	39
Ege Coğrafya Dergisi (1983)	42	1992	4	14	15	33
İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi (1985)	43	1997	6	3	8	17
Doğu Coğrafya Dergisi (1995)	46	1995	3	42	19	64
Marmara Coğrafya Dergisi (1996)	44	2001	0	17	25	42
Coğrafi Bilimler Dergisi (2003)	38	2004	--	9	10	19
Toplam	**292**	**--**	**21**	**104**	**89**	**214**

Dergilere göre bakmaya devam edecek olursak şunu kaydetmek de oldukça önemlidir. Bazı akademisyenler turizm coğrafyası alanındaki yayınlarını büyük ölçüde mensubu oldukları kurumlarda/birimlerde yayın hayatını sürdüren dergilerde yayınlatmayı tercih etmektedir. Ege Üniversitesi'nin *Ege Coğrafya Dergisi* ve Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin *Coğrafi Bilimler Dergisi*'nde genellikle bu durumu saptamak mümkündür. *Doğu Coğrafya Dergisi* Türkiye ölçeğinde farklı kaynaklardan çok sayıda araştırmayı yayınlamakla birlikte; akademik yaşamı geçmişte Atatürk Üniversitesi ile bağlantılı akademisyenlerin araştırmalarının yoğun bir şekilde yer alması ile dikkati çekmektedir.

Turizm coğrafyası alanında yapılan çalışmalara tematik yönden bakıldığında, konu çeşitliliğinin oldukça zenginlik gösterdiği; bu çeşitliliğin özellikle 2000'li yıllardan itibaren arttığı dikkat çekmektedir (Tablo 2). Turizm coğrafyası literatürü 2000 yılından itibaren, yeni araştırma konuları ve kapsamıyla çeşitlenerek; ekoturizm, turizm klimatolojisi, kültürel turizm, şehir turizmi, agro

turizm, gastronomi turizmi, turizm algısı ve spor turizmi gibi bazı yeni konuları ele almaya da başlamıştır. Tüm bu gelişmelere karşın gözlem ve tasvire dayalı, genellikle belirli bir yönteme dayanmayan monografya türü örnekler hem literatürde geniş yer kaplamakta hem de uzun bir döneme damgasını vurmuş görünmektedir. Özellikle coğrafi ya da idari bir ünitenin turizm bakımından çekiciliklerine, olanaklarına ve potansiyeline dikkat çeken çalışmalar literatürde hayli geniş yer tutmaktadır. Bir yörenin turizm çekiciliklerini ya da belirli bir çevredeki turizm türünü ele alan, tanıtıcı özellikte ya da mevcut durum raporu niteliğindeki örnekler uzun sayılacak bir dönem boyunca adeta birbirini tekrarlamıştır.

2019 yılı sonrasında yapılan çalışmalarda dikkat çeken bir konu COVID-19 Pandemisinin etkilerinin turizm coğrafyası araştırmaları içinde kendine yer bulmasıdır. Bilindiği gibi 2019 aralık ayından itibaren tüm dünyada etkisini gösteren COVID-19 Pandemisi küresel ölçekte seyahat ve hareket kısıtlamalarına yol açmış ve dünya turizminde ağır bir hasara meydana getirmiştir. Pandeminin turizm üzerindeki olumsuz etkilerini araştıran çalışmaların dünyada ve Türkiye'de aynı dönemde ele alınması örtüşen bir ilgi ve zamanlamayı da ortaya koymaktadır.

Tablo 2. Araştırma için seçilen coğrafya dergilerinde dönemlere göre öne çıkan turizm coğrafyası araştırma konuları

2000 yılından önceki dönemde ilk örnekleri görülen konular	İlk örnekleri 2000 yılı ve sonrasında görülen konular
Sayfiye Yerleşmeleri, Rekreasyon Alanları, Rekreasyonel Faaliyetler, Termal Turizm, Yayla Turizmi, Kıyı Turizmi, Turizmde Arazi Kullanımı, Kırsal Turizm, Alternatif Turizm, Yat Turizmi, Dağlık Alanlar Turizmi, İkinci Konutlar (Tatil Konutları), Kış Turizmi, Turizmin Etkileri, Turizm Ulaştırması, Turizm Planlaması, Kültürel Miras Kaynakları, Turizm Ekonomisi, Akarsu Turizmi, Göl Turizmi.	Kültürel Turizm, Turizm Algısı, Turizm Eğilimleri, Spor Turizmi, Turizm Klimatojisi, Turizmde Sürdürülebilirlik, Doğa Turizmi, Ekoturizm, Mağara Turizmi, Kruvaziyer Turizm, Korunan Alanlar (Ulusal Parklar, Özel Çevre Koruma Bölgeleri vb.)'da Turizm, Çağlayan ve Şelale Turizmi, Şehir Turizmi, Gastronomi Turizmi, Bağ Turizmi, Agro Turizm, Film Turizmi, Savaş Turizmi, Pandemi (Kovid-19) ve Turizm İlişkisi,

Kuşkusuz turizmde potansiyel belirleme ya da envanter çalışmaları da amaca uygun seçilen ölçek, yöntem, coğrafi esaslar ve bağıntılar çerçevesinde alana

önemli katkılar sağlamaktadır. Esasen Türkiye'de turizm coğrafyası alanına ait yöntem, kuram ve metodolojiye dair birikimin eksikliği, turizm coğrafyası araştırmaları için yeterince ön açıcı ve rehber olamamıştır. Bu saptama genel olarak coğrafya biliminin Türkiye'deki seyrine koşut bir durumu belirlemektedir. Coğrafyanın bu alt alanı da Türkiye'de coğrafyanın gelişim sürecinden ayrı bir yön çizmemiştir. Nicel devrimin ve yeni paradigmalar döneminin dalgaları Türkiye'de turizm coğrafyası kıyılarına yeni ulaşmaya başlamıştır. Özellikle uygulamaya dönük hedefler içeren model oluşturma örnekleri ve disiplinler arası iş birliğini yansıtan çalışmalar, coğrafyacıların coğrafi bilginin gücünü kanıtlayabilecekleri bir alandır. Coğrafyacıların çok disiplinli turizm araştırmalarında daha fazla rol almaya başlaması ile coğrafi bilgi ve yöntemlerin turizme katkısının keşfi de hızlanacaktır.

Diğer yandan dikkat çekici bir başka nokta ise turizm coğrafyasının geniş konu kapsamı içinde fiziki coğrafya uzmanlıklarının suskunluğudur. Her ne kadar turizm coğrafyası konularına mesafeli bir duruş dikkati çekse de jeomorfoloji, klimatoloji, bitki coğrafyası vb. uzmanlıkların turizm coğrafyası içinde kendi alanlarını temsil edecekleri geniş bir saha vardır. Bu bakımdan turizm coğrafyası araştırmaları için, disiplinin içinde oluşturulacak etkili iş birliği örnekleri başarılı sonuçlar elde edilmesini destekleyecektir.

6. Turizm Coğrafyasının Geleceği

Turizm sisteminde meydana gelen değişimleri ve bunların etkilerini coğrafi bağıntılarıyla açıklayan, turizm endüstrisi ve çevresindeki gelişmeleri yakından takip eden, gelecek için öngörülerde bulunan turizm coğrafyası; turizmin geleceğinin tasarlanmasına coğrafya biliminin yaklaşımlarıyla çok değerli katkılar sunabilecektir. Kuşkusuz toplumsal, ekonomik, politik süreçlerin içinde turizmin gelecek eğilimlerini barındıran çok sayıda ipucu bulunmaktadır. Bu bakımdan turizm eğilimlerini iyi analiz etmek ve geleceğe doğru küresel bir perspektifle bakmak, turizm coğrafyası bakımından yeni konular ve yeni başarılar anlamına gelecektir.

Yaz mevsiminde deniz kenarında geçirilen yıllık tatiller, -ki bu geleneksel tatil kalıplarının etkileri yüzyıllık bir sürenin büyük bir kısmı boyunca bazı bölgelerde sürmüştür- hızlı bir şekilde bireysel ve toplumsal anılara dönüşmektedir. Bu turizmin yerini, yaşadığımız dünyayı farklı şekillerde görmeye odaklanan yeni bir turizm coğrafyası almıştır. 20. yüzyılın büyük bir bölümünde turizmin gelişimini destekleyen deniz kıyıları, göller ve dağlar

halen ilgi çekmektedir. Fakat kültür ve miras merkezleri, spor alanları, alışveriş merkezleri, eğlence parkları, endüstri merkezleri, yağmur ormanları, geniş çayırlar, çöller ve buzul sahaları da giderek artan bir şekilde ilgi çekmeye başlamıştır. Artık geleneksel zaman ve mekânlara mahkûm olmayan (post) modern turist, neredeyse her zaman her yerde olabilecek hale gelmiştir. Diğer yandan turizmin etkileri de bu yeni eğilimlerle birlikte ilerlemektedir.

Turizmi tanımlayan özelliklerden biri, zaman ve mekân içerisinde akıcı olmasıdır. Yeni turizm modellerinin oluşturulmasına pek çok unsur katkı sağlasa da turistik yerlere ilişkin sosyal ve kültürel imajlar, özellikle önemli olarak görülmektedir. Turistik bakışın odak noktasının değişmesi ve turistik yerlere bireysel ve toplumsal olarak bakışımızı yönlendiren kültürel filtreler, dolaylı ve doğrudan bir şekilde, giderek daha da küreselleşmiş bir ölçekte yer alan turizmin mekânsal kalıplarını şekillendirmektedir. Dolayısıyla turistik yerlerin hem üretilmesinde hem de tüketilmesinde sürekli değişen kalıpların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Williams, 2005:196). Turizm coğrafyası da bu dinamik koşullar altında, dünya turizmindeki gelişmeleri, değişimleri ve eğilimleri yakından izleyen ve yaşanan süreçleri eleştirel bir yaklaşım içerisinde ele alan bir disiplin olmalıdır. Turizm coğrafyasının prestiji gelecekte de turizm endüstrisinin, toplumların ve çevrenin değişen ihtiyaçlarını anlama ve bu sürecin sorunlarına çözüm üretme yeteneği ile belirlenecektir.

Turizmin geleceğine ilişkin birçok sorun vardır ve olası yönler üzerinde çeşitli etkileri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları doğal kaynaklı bazıları ise daha çok insan etkisiyle ortaya çıkan etkenlerdir. Bu etkenler turizmin geleceğini ve planlanma, yönetilme biçimlerini etkilemeyi sürdürecektir. Yakın dönemde dünyayı etkisi altına alan COVID-19 pandemisi, küreselleşmenin zirveye çıktığı 21. yüzyılın beklenmedik ve tüm insanlığı etkileyen en önemli olayıdır. Kuşkusuz küresel ölçekte seyahat kısıtlamalarının yaşandığı bu süreçte turizm faaliyetleri adeta durma noktasına gelmiştir. Tüm bu sürecin bize gösterdiği ise gerek sektörel ölçekte gerek insanların hareket ve rekreasyonel faaliyetlerinin kısıtlanması ölçeğinde turizmin geleceği bir kez daha sorgulanmıştır. Özellikle turizm aktivitelerinin insanlar üzerinde yarattığı psikolojik rahatlama, -ki pandemi döneminde eve kapanmalar ve seyahat kısıtlamaları birçok insan üzerinde olumsuz izler bırakmıştır– kültürler arasında etkileşim, turizmin yerel ekonomilere katkısı gibi olumlu etkiler turizmin günümüzdeki işlevinin ve öneminin yeniden anlaşılmasını sağlamıştır.

Kuşkusuz dünya turizminin büyümesinde önümüzdeki elli sene içerisindeki olası en büyük tehdit küresel ısınmanın etkileri olacaktır. Fakat

dünyanın atmosferindeki bu ısınmada insanın ne derece etkili olduğu ve doğal döngülerin ne kadar etkilendiğine dair tartışmalar hala sürmektedir. Eğer küresel ısınmanın yaşandığı ve bunun büyük ölçüde insan etkinlikleri etkisiyle olduğu kabul edilirse ve mevcut eğilimlerde büyük değişimler olmazsa, bunun turizm üzerinde önemli etkileri olacaktır. Örneğin küresel ısınmanın beklenen önemli sonuçlarından biri de kutuplardaki buzulların erimesidir. Kutup bölgelerindeki yerel çevresel değişimlerin yanı sıra, bunun küresel etkisi deniz seviyelerindeki yükselme olacaktır. Eğer bu gerçekleşirse, deniz seviyesinin altında olan ülkeler, Bangladeş, Hollanda ve Birleşik Krallık gibi deniz kıyısı açısından geniş bölgeleri olan ülkeler ve Maldivler gibi turizm odağı haline gelen birçok küçük ada da sular altında kalacaktır. Dolayısıyla bu durum dünyadaki bazı kıyı turizm noktalarının ve diğer deniz seviyesinin altındaki bölgelerin ortadan yok olması anlamına gelmektedir (Mason, 2008: 262-263). Dağlık alanlar da küresel ısınmadan etkileneceklerdir. Örneğin kar yağışlarının kalıcı olamadığı yerlerde kış turizm faaliyetleri azalacak ya da ortadan kaybolacaktır. Bunların yanı sıra iklim krizinin tehdit ettiği çevrelerden yeniden tanımlanacak klimatik konfor alanlarına doğru oluşacak turizm talebi yoğunlaşacaktır. Günümüzde Alpler'de kış sporları ile öne çıkan, belirli yükselti kademesinin altında konuma sahip bazı merkezlerin, küresel ısınma sürecinin etkisiyle gelecek birkaç on yıl içinde rekabetçi koşullarını kaybederek çöküş sürecine girebileceği düşünülmektedir. İklim ile turizm ve rekreasyon arasındaki ilişkilerin odağı, sıklıkla Alpler, kutup bölgeleri ve sulak alanlar gibi belirli risk ortamları veya kayak yapma gibi iklimle ilişkili aktiviteler ve etkinlikler ya da doğa kaynaklı turizme istinaden, giderek artan bir şekilde iklim değişikliğiyle ilgili olacak şekilde değişmiştir. Her ne kadar ekonomi sıklıkla iklim değişimine ilişkin kamuoyu dikkatinin odak noktası olsa da coğrafyacılar hem bireysel olarak hem de disipliner temelde araştırma ekipleri veya çok disiplinli araştırma programlarının bir parçası olarak, turizm ve iklim değişikliği arasındaki karşılıklı ilişkileri incelemede tarihsel açıdan önemli bir rol oynamaktadır (Hall and Page:2009:10).

Uzun mesafeli turizm, küresel eşitliğin sağlanması ve çevrenin korunması adına, gelecek on yıl içerisinde bazı kısıtlamaların hedef olabilir. Küresel ısınmaya dair mevcut endişeler, bilimsel kanıtlar geliştirilerek gerekçelendirilirse, modern toplumları nitelendiren aşırı hareketliliği engelleyecek daha fazla mali ve/veya düzenleyici sınırlamalar olacaktır. Fakat enerji üretimine ilişkin yeni kaynakların devreye sokulması gibi yeni bilimsel-teknolojik atılımların geliştirilmesi, turizmin devamlı olarak büyümesini destekleyebilir (Middleton ve Clarke, 2004:453).

21. yüzyılın ilk yarısında, diğer küresel turizm noktaları da ziyaretçi sayısını etkileyen volkanik patlamalar, fırtınalar ve sel baskınları gibi doğal afetler dâhil olmak üzere çeşitli yerel ya da bölgesel sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Fakat bunlar turizmin tarihi düşünülecek olursa sıra dışı şeyler değildir. Diğer taraftan ABD'deki 11 Eylül 2001 saldırısı ve buna ilişkin diğer terör eylemleri daha sıra dışı görülmekte ve küresel turizm endüstrisi üzerinde uzun vadeli etkileri olabilmektedir. Terör eylemleri yerelden öte küresel tehdit olarak görülme eğilimindedir ve etkileri uzun bir döneme yayılabilmektedir. Nitekim 11 Eylül saldırısının etkileri olaydan sonra havacılık sektöründe önlemlerin ve kuralların sıkılaştırılmasıyla devam etmiştir. Turizm endüstrisi açısından olayın sonuçlarına bakıldığında, örneğin 2002 yılındaki Amerikan hava yollarında büyük taşıyıcıların iflası, terör saldırısından sonra yaşanan yolcu sayısındaki düşüşle yakından ilişkili görünmektedir (Mason, 2008: 265).

Gelişmiş dünya ülkelerinde geleneksel istihdam yapısı büyük değişim içindedir. Sektörlerin birçoğu, son teknolojiyle birlikte daha düşük maliyetli iş gücü kullanılarak, gelişmekte olan dünya ülkelerinde yeniden kurulmaktadır. Eskiden sadece göçler, savaşlar ve sınırlı turizm hareketleriyle temas sağlayan farklı karakterlerdeki toplumlar, günümüzde ekonomik süreçlerin şekillendirdiği yeni dünya düzeni içinde daha fazla temas sağlamaktadır. Yaşanan bu değişimler, esasen kültürel ve etnik kaygıları da beraberinde getirmektedir. Ancak bu değişimlerin aynı zamanda gelişmekte olan dünya ülkelerinin ekonomik büyümesini ve dolayısıyla küresel turizmin daha da fazla gelişmesini teşvik etmesi beklenmektedir. Küresel etkilerle gelişmiş ülke toplumlarının yaşam biçimlerinin ve anlayışlarının gelişmekte olan ülkelere daha fazla ulaşmasıyla, gelişmekte olan ülkelerde yaşayanların uluslararası turizm hareketine daha fazla katılması beklenecektir.

Yakın bir geçmişe kadar ekonomik gücü yüksek elit grupların tatil amaçlı uluslararası seyahat yapmaya gücü yetebiliyordu. Günümüzde de ekonomik gücü yüksek kişilerin uzay turizminin öncülüğünü yaptığını görmekteyiz. Bilindiği gibi bu tür bir yolculuğun ilk örneği 2001 yılının başında bir Rus roketi ile dünyanın yörüngesinde yapıldı. Esasen son 20 yılda uzay turizminin gelişimi konusunda önemli mesafeler kat edilmiştir. Son olarak 2021 yılında Elon Musk'ın SpaceX roketi ile arka arkaya yapılan uzay seyahatleri -gerçi buna katılanlar büyük servet sahiplerinden oluşan küçük bir grup olsa da- artık uzay turizminin gelişme yolunda olduğuna kanıt oluşturmaktadır. Geçmişe bakacak olursak, özel araç mülkiyetinde artışlara kadar kişisel hareketliliğin sınırlı olduğunu ve emeklilerin de de genellikle pasif tüketiciler olduğunu kolayca

belirleyebiliriz. Sanayi sonrası dönemin ana özellikleri ise dikkate değer bir tezatlık sunmaktadır. Halen hızlı bir şekilde gelişmekte olan bilişim ve iletişim teknolojileri ve internet olanakları; hükümetlerin, işletmelerin ve bireylerin çevrimiçi bir şekilde iletişim kurabilecekleri şekli kökten değiştirmektedir. Ulusal sınırlar fikirlerin yayılmasının önünde giderek anlamını kaybederken, tüm dünyanın erişim sağlayabildiği bilgi ve eğlence temini, geleneksel kitle iletişim araçlarının yerini almaktadır. Televizyonları internete ve yeni mobil telefonlara bağlayan, yeni nesil, dijitalleştirilmiş, etkileşimli geniş bant genişliğine sahip iletişim teknolojileri, tüm dünyada pek çok sayıda evin doğrudan gelişmiş bir bağlantı elde etmesini sağlayacaktır. Sanayi sonrası toplumdaki pek çok tüketici, nispeten iyi eğitim almıştır; izlemek istedikleri bir yolda geniş ölçüde bilgiye erişimleri vardır ve nispeten daha uzun ücretli izin haklarına sahiptirler (Middleton ve Clarke 2004:456). Diğer yandan bilgisayar teknolojilerindeki gelişmeler, pek çok teknolojik araç ve yeniliği de turizme kazandırmaktadır. Seyahatler, rezervasyonlar, gezi ve yürüyüş rotaları, coğrafi konumla bağlantılı bilgiler için geliştirilen mobil uygulamalar (aplikasyonları), yapay zeka temelli geliştirilen uygulamalar yakın bir gelecekte turizm hareketliliği, akış yönü ve pazarlar üzerinde daha güçlü etkilere sahip olabilecektir. Nitekim; COVID-19 pandemisinin en yoğun yaşandığı dönemde, vaka sayılarını eş zamanlı yansıtan uygulamalar, görece güvenli çevreleri de yansıtması nedeniyle seyahat kararları ve tercihleri üzerinde oldukça belirleyici roller oynamıştır. İnternet ve yapay zeka tabanlı uygulama ürünleri, turizm ürünlerine dünya ölçeğinde her geçen gün artan oranda erişim ve katılım sağlamayı destekleyecek görünmektedir. Kaçınılmaz bir şekilde coğrafya bilgisine ihtiyaç duyacak ve CBS (GIS) katkısıyla gelişecek teknolojik uygulamalar ve program yazılımları, gelecekte coğrafyacıların önünde uygulamaya dönük oldukça geniş bir çalışma alanı açabilir.

1960'lar ve 1980'lerde geleneksel olarak paket haline getirilmiş kitle turizmin çoğu, ünlü "3 S" ile desteklenmekteydi: güneş, deniz, kum (sun, sea, sand). Yeni tüketicilerin katıldığı bireysel ve bağımsız turizmin büyük kesimi ise "4 İ" ile desteklenecektir: iç görü, ilham kaynağı, bilgi, katılım (insights, inspiration, information, involvement):

- İç görü, daha eğitimli ve kavrayışı yüksek bireylerin entelektüel merakını yansıtmaktadır.
- İlham, zihnin içerisindedir ve örnek olarak, harika bir manzaraya, müziğe veya binalara karşı verilen ruhsal bir yanıt olarak deneyimlenebilir bir özelliktir.

- Bilgi, ilk iki kavramı desteklemektedir ve bilginin bulunması, eylem ve anlayışın uyarılması için önemli bir görev yapmaktadır.
- Katılım, örnek olarak yelkencilik, golf oynama veya yürüyüş yapma tatillerinde olduğu gibi pasif bir şekilde gözlemden ziyade aktif katılıma ilişkin kişisel bir histir (Middleton ve Clarke, 2004: 460).

Gündelik yaşamda kısa süreli rekreasyonel etkinliklerin ve bu çerçevede sunulan hizmetlerin çeşitlenmesi, yaygınlaşması da turizme katılımın artmasını desteklemektedir. İster amatör bir tiyatro grubunun faaliyeti olsun, isterse satranç, briç vb. oyunlar olsun ya da su altı dalış, sörf, kayak, buz pateni, yamaç paraşütü vb. sportif etkinlikler olsun; günümüzde özellikle genç nüfus geçmişe kıyasla daha kolay hobi edinebilmekte ve rekreasyonel faaliyetlere daha yaygın bir şekilde katılabilmektedir. Dolayısıyla önceleri yakın çevredeki rekreasyon alanlarında gerçekleşen bu etkinlikler, bir süre sonra yerini daha uzak mesafelerdeki bağlantılara da yöneltmektedir. Başka yerlerde de bu etkinlikleri deneyimlemek için güdüler güçlenmektedir. Çok kültürlülük, evrensel dünya yurttaşlığı vb. olguların daha fazla hissedilmesi, günümüzün genç nüfusunu ve yeni kuşaklarını temsil edenlerin yakın bir gelecekte dünyayı ve farklı kültürleri tanıma isteği üzerinde çok güçlü motivasyon aracı haline gelecektir. Tüm bu gelişmeleri bir arada düşündüğümüzde gelecekte turizmin şaşırtıcı büyüme göstereceğini; aktif dış turizmin, dünyanın gelişmekte olan ülkelerinde de yaygınlaşma göstereceğini öngörebiliriz.

Yeni tüketicilerin kalite beklentileri, turistik mekânların çevresini de kapsamaktadır ve ticari menfaatlere ulaşılması adına, işletmeyi gelecekte de korumak ve daha sürdürebilir bir gelişme ve büyüme elde etmek için, gelecekteki iş şimdilerde turizm işletmelerinin daha iyi bir şekilde yönetilmesini gerektirmektedir (Middleton ve Clarke 200:464). Dünyada eğitim düzeyinin yükselmesi ile birlikte yeni turist kuşaklarının çevre ile ilgili beklentileri ve hassasiyetleri de artmıştır. Geçmişte turizm işletmelerinin yerleştikleri çevreleri "serbest ve sahipsiz kaynaklar" olarak görme dönemi kapanmıştır. Hatta turizm ile ilgili işletmelerin çevre ile ilgili hassasiyetlerinin yaygın göstergesi durumundaki, odalara konulan ve üzerinde "havlular ve çarşaflar ne kadar daha az değiştirilir ve yıkanırsa çevreyi de o kadar korumuş oluruz" yazılı mesajlar, işletmelerin çevreci olduğunu kanıtlamak için artık yeterli değildir. Sorumlu turistlerin yaygınlaşmasıyla turizm işletmelerinin yakın bir gelecekte çevre (yerel kültürü ve yaşam biçimlerini de kapsayan şekliyle) politikalarını ve yeni uygulamalarını tüketicilere duyurmaları gerekecektir. Rasyonel koşullar altında,

çevre ve kültür konularında oluşan yeni yaşam tarzlarını dikkate almayan bir turizmin gelecekte başarı sağlaması mümkün görünmüyor. Dolayısıyla gelecekte çevreye duyarlı, kültürlere saygılı, yenilikçi ve rekabetçi yeni bir turizm anlayışının yaygınlaşması beklenmektedir.

Tüm bu gelişmeler ve öngörülerin ışığında turizm coğrafyası bakımından şunları kaydetmek mümkündür: turizm coğrafyasının yeni gelişmeler ve öngörülebilir yeni durumlarla birlikte konu zenginliği de artacaktır. Dünyanın bu en büyük ve dinamik endüstrisi yoluna sürdürülebilir bir şekilde devam edebilmek için turizm coğrafyasından yeni araştırmalar talep etmeye devam edecektir. Coğrafyanın öteden beri katkıda bulunduğu 'herkes için daha yaşanılabilir ve sürdürülebilir bir dünya' hedefinin gerçekleştirilmesi için turizm coğrafyası da üstleneceği görevlerle çözüm ve öneriler sağlamayı sürdürecektir. Turizm coğrafyasının esas geleceğini bu süreçte turizm olgusunun problemlerini anlama ve çözme yeteneği belirleyecektir. Bu yeteneğin gücü büyük ölçüde coğrafya disiplininin çeşitli alanlarının başarılı iş birliği örneklerine ve multidisipliner turizm çalışmalarında coğrafi düşüncenin kendini ifade edebilme olanaklarına bağlıdır.

7. Sonuç

Turizmin varoluşu mekânsal farklılıklara bağlıdır. Coğrafyacı Jean Gottmann'ın ifade ettiği gibi: dünya bir beysbol topu gibi dümdüz bir yüzeye sahip olsaydı, coğrafya diye bir bilim dalı olmayacaktı; aynı nedenden dolayı turizm denen olayda meydana gelmeyecekti (Özgüç, 2013:17). Coğrafya biliminin son tahlilde nihai amacı tüm bileşenleri ile gezegenimizde doğa ve insanın birlikte uyumlu yaşamını; bu yaşamın temellerini oluşturan ekolojik ve kültürel zenginliklerin sürdürülebilir varoluşunu desteklemektir. Dolayısıyla insan-kültür-mekân düzleminde coğrafya bilimin temel uğraşı, biyolojik çeşitliliğin ve kültürel zenginliklerin korunmasına hizmet etmektir. Turizm coğrafyasının araştırma konuları içinde doğrudan ya da dolaylı bağlantılarıyla bu iki önemli kaynağın korunmasına yönelik çalışmalar önemli bir yere sahiptir. Bu önemli kavramlara ilişkin değerlerin dünyada giderek yaygın bir şekilde benimsenmeye başlanması ile yeni bir turizm anlayışı da ortaya çıkmıştır. Dünya ölçeğinde giderek güç kazanan bu yeni anlayış, fikir ve amaç ortaklığı içinde, turizm coğrafyasının yön verici etkilerine daha fazla açıktır.

Coğrafya biliminin gelişimi dünyadaki ekonomi-politik süreçlerle öteden beri yakın ilişki içinde olmuştur. Günümüzde ise neoliberal politikaların

egemenlik çağında, çok çeşitli alana ilişkin değerler de bu gücün etkisi altında adeta yeniden şekillenmektedir. Dolayısı ile kaynaklar ve bunların kullanımı, insan faaliyetleri ile bağıntılı konular üzerine üretilen politikalar ve alınan kararlar, ekonomik alanda yaşanan kıyasıya rekabet altında şekillenmektedir. Gerçekten de içinde bulunduğumuz çağın ekonomi-politik koşulları altında şekillenen endüstrilerin değer, perspektif ve talepleriyle coğrafya biliminin insan-mekân ilişkisine rasyonel yaklaşımı; kamusal çıkarları, toplumsal ve çevresel yararları gözeten amaçları arasındaki çelişkiler giderek derinleşmektedir. Günümüzde ülkeler ve şirketler arasında en sert düzeyde gerçekleşen ekonomik rekabet daha çok büyüme, ciro ve karlılık rakamlarına odaklanırken genellikle bu sonuçların ne pahasına elde edildiği ve olası etkileri görmezden gelinmektedir. Genel olarak coğrafya bilimi ve alt uzmanlık alanı olarak turizm coğrafyası, bu koşullardan etkilenmiş görünmektedir. En azından gelişmekte olan ülkeler açısından durum böyledir ve zaten turizm büyük ölçüde buralarda gerçekleşmektedir. Günümüzde destinasyon bölgelerinde hükümetlerin, karar vericilerin, politika ve strateji belirleyicilerin turizm gelişimi ve mekân yönetimi konularındaki kararlılığı, turizm süreçleri üzerinde büyük ölçüde belirleyici olmaktadır.

Sermaye piyasalarının etkisi altında yoğunlaşan turizm endüstrisi yaygın olarak kısa vadeli çıkarlara odaklandığından, turizm coğrafyasının sektöre 'kullanışlı' bilgi üretmesinin zorluğu çok iyi anlaşılacaktır. Bu nedenle son yıllarda iktisat ve işletme alanlarında turizme dönük çalışmaların artması da bir tesadüf değildir. Turizmde sürdürülebilirliğin yanlış imaları ve hatalı kabullerinin giderek arttığını teşhis edebiliyoruz. CBS gibi araçları da yöntemlerine bir yenilik olarak ekleyen coğrafya dışındaki disiplinlerin alt alanları turizm coğrafyası araştırmalarına bir alternatif sunabilecek midir? Bu sorunun açık bir yanıtı vardır: günümüzde turizm yönetiminin ilgilendiği başlıca çağdaş sorunların pek çoğu (örn. çevresel değişim, turistik alan yönetimi, insan hareketliliği) coğrafyayla ilgilidir. Coğrafyacıların mekâna ve insan faaliyetlerine bütüncül yaklaşımının yerini hiçbir şeyin alabilmesi mümkün değildir. Kartografik ve teknolojik araçlar ise ancak coğrafi bilgi ile işlevsel olabilmektedir. Coğrafi perspektif, turizm konularını ekonomik ve ticari yaklaşımlarla ele alma eğilimindeki disiplinlere kıyasla, ticari olarak örgütlenmiş mekândaki olay ve ilişkileri mekânsal ve sosyal bağlama aktarmada bazı avantajlara sahiptir. Çünkü coğrafyacılar örneğin bir işletmeyi tek başına hareket ediyor gibi görmekten ziyade işletme ve girişimcilikle ilgili davranışların yer ve bağlamla iç içe olduğunu gösterme eğilimindedir.

Türkiye'de turizm coğrafyasının henüz dünya ölçeğinde kuram, metodoloji ve paradigmalar yönüyle belirli bir olgunluğa erişen düzeyin şafağında olduğu görünmektedir. Türkiye'de turizm coğrafyası araştırmalarının toplumsal-ekonomik düzlemde görünür hale gelmesi ve kendini kanıtlaması, karar verici çeşitli kurumların ilgisini de çekerek bu yolu açmayı hızlandıracaktır. Turizm coğrafyasında bireysel ve etki düzeyi düşük araştırmaların yanı sıra araştırma projelerine odaklanmak yararlı sonuçlar sağlayabilir. Bunun için öncelikle disipliniçi ve disiplinlerarası iş birliğinin geliştirilmesi hedeflenmeli; kurumsal temsiliyeti bulunan yapılar öncülüğünde araştırma projeleri yürütülerek, coğrafyacıların turizm ile ilişkili sorunların çözümüne talip olduğu akademik olarak ortaya konulmalıdır.

Turizm coğrafyasının önünde parlak bir gelecek bulunmaktadır. Turizmin büyümesine ilişkin rakamlar bunun en açık göstergesidir. Uzayan yaşam süreleri, küresel ölçekte medya ve iletişim mecraları, çok kültürlülüğün yaygınlaşması, artan merak, moda değerler ve pandemi dönemi sonrası rekreasyonel faaliyetlerin artan cazibesi turizmin ekonomik büyümesini ve yaygınlaşmasını önümüzdeki süreçte daha fazla destekleyecektir. Diğer yandan bilgi ve iletişim olanakları turizmde kaliteli çevrelere talebi de giderek artıracaktır. Nitekim turizm endüstrisinde ve turistlerde sorumlu anlayışların gelişmesiyle arayışlara yönelim de hız kazanmıştır. Bu gelişmeler turizm coğrafyasının yenilenme ve hareketlenme göstereceği bir döneme işaret etmektedir.

Türkiye'den turizme bakacak olursak şunları ekleyerek tamamlayabiliriz. Türkiye, turizmde köklü bir geçmişe sahip olmasa da özellikle 1982 yılında turizm alanında başlatılan girişimler ve atılımlarla 2000'li yıllarda dünya turizminde söz sahibi ülkeler arasına girmiştir. Türkiye, 2009 yılından itibaren gelen turist sayısı bakımından dünyadaki ilk on ülke içerisinde yer almayı başarmıştır. 2013 yılı verilerine göre 37,8 milyon ziyaretçi sayısı ile Fransa, ABD, İspanya, Çin ve İtalya'nın ardından altıncı sıraya yükselen Türkiye; İngiltere, Almanya, Yunanistan ve Mısır'ın önünde yer almıştır (AKTOB, 2014). Turizm'deki artış 2019 yılında zirve yapmıştır. Bu dönemde Türkiye'ye gelen ziyaretçi sayısı tüm zamanların rekorunu kırarak 51,7 milyona ulaşmıştır. Aynı dönem içerisindeki turizm geliri ise 28,7 milyon dolar seviyesindedir. Tüm dünyayı sarsan Covid 19 pandemisi sonrası ziyaretçi sayısı 2020 yılında 15,9 milyona kadar düşmüş; pandeminin etkisinin azalmaya başladığı 2021 yılında tekrar artarak 30 milyon seviyesine ulaşmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021). Aslında ziyaretçi sayılarındaki bu kayda değer artışlar, pandemi sonrası dönemde turizm endüstrisinin Türkiye için güçlü fırsatlar oluşturacağının da kanıtıdır.

Türkiye'de turizmin gelişim süreci birçok sorunu ve fırsatı birlikte içermektedir. Bilindiği gibi Türkiye'de turizm, deniz-güneş-kum üçlüsünün geleneksel çekiciliğine bağlı olarak yaklaşık 50 yıl öncesinde kıyıların yoğun kullanımı ile gelişme gösterdi. Bu sürecin içinde birçok yerde dikkatsiz ve plansız kullanımlar ile turizm, yararlı olmaktan çok tahripkâr sonuçlar ortaya çıkardı. Türkiye'de bir zamanlar moda ve marka haline gelen turistik merkezlerin bir kısmı, Buttler (1980)'in sayfiye gelişim modelinde öngörüldüğü şekilde gelişme, doygunluk ve çöküş dönemlerini birbiri ardına yaşadılar. Fakat Türkiye'de nispeten zorlu ulaşım ve erişilebilirlik özellikleri birçok yerin doğasını ve diğer çekiciliklerini bu süreçte korumaya yardımcı oldu. Ancak Türkiye'de turizm, sınırlı bir süreye ve belirli alanlara sıkışan kabuğunu kıramamıştır. Genel olarak bu 'mevsimsellik sorunu', Türkiye turizminde en fazla göze çarpan özelliklerden biridir. Ancak bu sorun alternatif, destekleyici, tamamlayıcı turizm formlarının geliştirilmesi ile turizmi dağıtma politikaları ile aşılabilir. Turizm coğrafyasının ülke geneline yaygınlaştırılması turizmin olumsuz etkilerini azaltmaya, kırsal çevrelerin kalkınmasına yardımcı olacaktır. Günümüzde turizm sektörünün artan rekabet koşulları ve bozulmamış alan arayışları göz önüne alındığında, doğallığını koruyan mevcut kaynakları ve tanıtılmayı bekleyen yeni çekicilikleri ile Türkiye'nin yakın bir gelecekte dünya liginin en üst sırasına yükselmesi beklenebilir. Ancak öncelikle Türkiye'de turizm kaynaklarının çok iyi tanınması ve turizm açısından planlanması gereklidir. Dolayısıyla var olan kalıpların kapsamlı analizi, uygun alternatiflerin belirlenmesi ve stratejiler geliştirilmesi vb. konular turizm coğrafyasının ajandasına girmeyi beklemektedir.

Türkiye turizminin dikkat çekici özelliklerinden birisi de turizmde kısa sürelerde şekillenen kalıpların turizmi yönlendiriyor olmasıdır. Türkiye turizminde genellikle Türkiye'ye en fazla turist gönderen kaynaklara ve onların ilgi duyduğu çekiciliklere, yerlere odaklanılmaktadır. Esasen bu yaklaşımlar Türkiye turizmini çok kırılgan hale getirmektedir. Nitekim Türkiye turizmine en fazla talepte bulunan Avrupa Birliği ülkeleri, Rusya ve Ukrayna'dır. 2014 ve 2015 yıllarında gelişen ekonomik ve siyasi krizler; 2019 aralık ayından itibaren dünyada etkisini gösteren COVID 19 pandemisi ve son olarak 2022 yılı Mart ayında savaşa dönüşen Rusya-Ukrayna gerilimi gibi olumsuz süreçlerin Türkiye turizmine etkisi de büyük olmuştur. Türkiye'de henüz bu kırılganlığı azaltmaya yönelik, çeşitli krizlere hazırlıklı alternatif politikalar bulunmamaktadır. Turizmin ekonomideki rolünün giderek artması, ekonomik bağlantılarının giderek genişlemesi Türkiye turizminde alternatif politika ve planlama arayışlarını kritik ve öncelikli bir konu haline getirmektedir.

Türkiye'ye en fazla turist gönderen kaynak alanlar Avrupa Birliği (AB)'nde dağılış göstermektedir. Bilindiği gibi AB nüfusu hızla yaşlanmaktadır. AB'nin demografik yapısına uygun olarak turizm türlerine olan talepler de yakın bir gelecekte değişime uğrayacaktır. Türkiye'de sağlık turizmi gelecekte talebin yoğunlaştığı bir turizm türü olacaktır. Ancak ne var ki Türkiye'de turizm endüstrisinin gelişmelere ve değişen koşullara hızlı yanıt veremediği görülmektedir. Dolayısıyla turist akışları, eğilimler, pazar koşulları sürekli analiz edilmeli; gelecek için öngörüler sağlayan modeller geliştirilmelidir. Bu konuda bir örnek vermek gerekirse Fransa'nın 2000 yılında artan işsizlik sorununa karşı aldığı önleme değinilebilir. Turizmin ekonomide rolünün oldukça önemli olduğu Fransa'da hükümet radikal bir kararla –çünkü OECD ülkelerinde başka örneği yoktur- haftalık çalışma süresini 35 saate düşürmüştür. Bu kararla işsizlik sorununa etkili bir çözüm sağlanmıştır. Kuşkusuz bu kararı alırken hükümet şu iki önemli bilgiye ve verilere sahipti: ülke içi seyahat ve geziler Fransızların boş zamanlarını değerlendirmede sıkça yararlandığı etkinliklerdi. Diğer yandan işsizlikten düzenli bir gelir sağlayan, işe kavuşan Fransızlar ülke içinde turizme daha fazla katılıyorlardı. Böylece ulusal turizmin bazı özelliklerinin iyi tanınması ile ekonomik durgunluğu ve işsizlik sorununu kısmen geriletmenin bir yolu bulunmuş oluyordu. Gerçekten de turizmin ekonomide etkisinin güçlü ve derin olduğu ülkelerde turizm yakından izlenmesi gereken bir olgudur.

Kaynakça

Agnew, M., Viner, D. (2001). "Potential impact of climate change on international tourism"*, Tourism and Hospitality Research,* 3:37–60.

Aitchison, C. (2006). "The critical and the cultural: explaining the divergent paths of leisure studies and tourism studies", *Leisure Studies,* 25: 417-422.

Akın, A. (2018). *Turizm Coğrafyası* (Rakip Akdeniz Ülkelerinden Destinasyonlar), Bursa: Ekin Basım Yayın.

Akova, İ. (2008). *Turizm Araştırmaları*, İstanbul: Çantay Yayınevi.

Aktaş, G. (2007). *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Detay Yayıncılık.

AKTOB (Akdeniz Turistik Otelciler ve İşletmeciler Birliği), 2014. *Turizm İstatistikleri Raporu*, Antalya

Ashworth, G.J. (1999). "Heritage tourism: A review", *Tourism Recreation Research,* 25(1): 19–29.

Atwood, W.W. (1931). "What are National Parks"', *American Forests*, 37:540–3.

Baldwin, J. (2000). "Tourism development, wetland degradation and beach erosion in Antigua, West Indies", *Tourism Geographies*, 2(2): 193–218.

Bell, M., Ward, G. (2000). "Comparising temporary mobility with permanent migration", *Tourism* Geographies, 2: 87-107.

Board, C., Brunsden, D., Gerrard, J., Morgan, B.S., Morley, C.D., Thornes, J.B. (1978) 'Leisure and the countryside: The example of the Dartmoor National Park', in J.Blunden, P.Haggett, C.Hamnett and P.Sarre (eds), *Fundamentals of Human Geography*: A Reader, London: Harper& Row.

Boers, B., Cotterell, S. (2007). "Sustainable tourism infrastructure planning: A GIS supported approach", *Tourism Geographies,* (9):1.

Boniface, B., Cooper, C. (1987). *The Geography of Travel and Tourism*, London: Heinemann.

Boniface, B., Fowler, P. (1993). *Heritage and Tourism in the Global Village*, Routledge.

Borsay, P. (2012). "Town or Country? British spas and the urban-rural interface", *Journal of Tourism History,* 4:155-169.

Brennan-Horley, C., J. Connell, C. Gibson. (2007). "The Parkes Elvis Revival Festival: Economic development and contested place identities in rural Australia". *Geographical Research*, 45 (1): 71-84.

Britton, S.G. (1982). "The political economy of tourism in the third World", *Annals of Tourism Research*, 9 (3).

Britton, Stephen G. (1983). *Tourism and underdevelopment in Fiji*. Australian National University Press, No. 31.

Brown, R.M. (1935). "The business of recreation', *Geographical Review",* 25:467–75.

Butler, R.W. (1980). "The concept of a tourist area cycle of evolution: Implications for management of resources", *Canadian Geographer,* 24(1): 5–12

Butler, R.W. (1998). "Sustainable Tourism-Looking Backwards in Order to Progress? C.M. Hall, ve A.A. Lew (eds), *Sustainable Tourism Development: Geographical Perspectives*, Harlow: Addison Wesley Longman.

Butler, R.W. (2004). "Geographical research on tourism, recreation and leisure: Origins, eras and directions", *Tourism Geographies,* 6(2): 143–62.

Butler, R.W. and Clarke, G. (1992). Tourism in rural areas: Canada and the United Kingdom. In Contemporary rural systems in transition: economy and society, I. R. Bowler, C. R. Bryant and M. D. Nellis (eds.). CAB International, Wallingford.

Butler, R., Hall C. M., Jenkins J. (eds) (1998). *Tourism and Recreation in Rural Areas*, Chichester: Wiley.

Butler, R., Hinch, T. (1996). *Tourism and İndigenous People*, International Thomson Business Press.

Campbell, C. K. (1966). *An Approach to Recreational Geography*, BC Occasional Papers No. 7.

Carlson, A. S. (1938). "Recreation industry of New Hampshire", *Economic Geography*, 14:255–70.

Carver, S. Comber, A., McMorran, R., Nutter, S. (2012). "A GIS model for mapping spatial patterns and distribution of wild land in Scotland, *Landscape and Urban Planning,* 104:395-409.

Cater, E. A. (1993). "Ecotourism in the third world: Problems for sustainable development", *Tourism Management,* 14(2): 85–90.

Chaput, E., Akyol, İ. H. (1930a). Recherches Sur la Structure de la Region de Smyrne, İzmir Civarının Bünyesine Ait Tetkikler, *İstanbul Darülfünunu Coğrafya Enstitüsü Neşriyatından*, Sayı:1, İstanbul

Chaput, E., Akyol, İ. H. (1930b). Ankara Civarında Suların Cereyanına ve Onlardan İstifadeye Dair Mülahazalar, *İstanbul Darülfünunu Coğrafya Enstitüsü Neşriyatından*, Sayı: 2, İstanbul.

Chhetri, P., Arrowsmith, C. (2008). "GIS-based modelling of recreational potential in nature-based tourist destinations", *Tourism Geographies, 10*:235-259.

Christaller, W. (1955). "Beiträge zu einer Geographie des Fremdenverkehrs", *Erdkunde*, 1, s.1-19.

Christaller, W. (1963). "Wandlungen des Fremdenverkehrs an der Berg strasse im Odenwald und im Neckartal", *Geographische Rundschau* 5, 216-222.

Christaller, W. (1964). Some consederations of tourism location in Europe: The peripheral regions-underdeveloped countries-recreation areas. *Papers of the Regional Science Association*, 12:168-178.

Clawson, M. (1972). *America's land and* Uses, The John Hopkins Press.

Cohen, E. (1972). "Toward a sociology of international tourism", *Social Research*, 39, 164-182.

Cohen, E. (1978). "Impact of tourism on the physical environment", *Annals of Tourism Research,* 5 (2).

Coles, T.E., Hall, C.M. (2006). "The Geography of Tourism is dead. Long live geographies of tourism and mobility", *Current Issues in Tourism*, 9:289-292.

Collins, J.H. (2008). "Marine tourism in the Kimberly Region of western Australia", *Geographical Research,* 46:111-123.

Connell, J. (2011). *Medical Tourism*. CAB International, Wallingford.

Cooper, C.E. (1947). "Tourism", *Journal of Geography,* 46:115-120.

Cooper, C., Fletcher, J., Gilbert, D., Wanhill, S. (1998). *Tourism Principles and Practise*, Prentice Hall.

Coppock J. T (1982). "Geographical contributions to the study of leisure", *Leisure Studies:* 1:1-27.

Cornish, V. (1930). "The claim of the coast", *Geography*, 15(5). 384–7.

Cornish, V. (1934). "A national park at the Lands End", *Geography,* 19 (4): 288–91.

Cosgrove, I., Jackson, R. (1972). *The Geography of the Recreation and Leisure*, Hutchinson, London.

Kingsbury, P. (2006). *Tourism Geography*, In B. Warf (Ed.), Encyclopedia of Human Geography (pp. 495-496). Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.

Crang, M. (2009). *Tourism*, In D. Gregory, R. Johnston, G. Pratt , M. J. Watts & S. Whatmore (Eds.), Dictionary of Human Geography (6 ed., pp. 763-764): Viley-Blackwell.

Crang, M. (2014). *Cultural Geographies of Tourism*, In A. Lew, C.M. Hall and A. Williams (eds.). The Wiley-Blackwell Companion to Tourism, Oxford.

Crisler, R.M., Hunt, M.S. (1952). "Recreation regions in Missouri", *Journal of Geography,* 51(1):30–9.

Crompton, J. (1979). "Motivations for pleasure vacations". *Annals of Tourism Research,* 6, 408, 424.

Crompton, J.L., Richardson, S.L. (1986). "The tourism connection where public and private leisure services merge", *Parks and Recreation,* October: 67.

Cudny, W. (2014). Festivals as a subject for geographical research, *Geografisk Tidsskrift-Danish Journal of Geograph*, Vol. 114, Issue 2,

Cutter, S. (2000). "President's column: Bring geography back to Harvard and Yale and…", *AAG Newsletter*, 35(10).

Çalışkan, V. (2010). *Kültürel Bir Mirasın Coğrafyası: Türkiye'de Deve Güreşleri*, İzmir: Selçuk Belediyesi Kültür Yayınları.

Deasy, G.F. (1949). "The tourist industry in a north woods county", *Economic Geography,* 25(2): 240–59

Deasy, G.F., Griess, P.R. (1966). "Impact of a tourist facility on its hinterland", *Annals of the Association of American Geographers,* 56 (2): 290–306.

Debbage, K.G., Ionnides, D. (eds.). (1998). *The Economic Geography of the Tourism Industry*, Routledge, London.

De Freitas, C.R. (1990). "Recreation climate assessment", *International Journal of Climatology,* 10:89–103.

Defert, P. (1966). *La localisation Touristique: problèmes théoriques et pratiques*. Editions Gurten, Berne.

Doğanay, H. (2001). *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Konya: Çizgi kitabevi.

Doğanay, H., Zaman, S. (2021). *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Pegem Akademi, 7. Basım, 2021.

Doğaner, S. (2001). *Türkiye Turizm Coğrafyası*, İstanbul: Çantay Kitabevi.

Doğaner S. (2013). *Türkiye Kültür Turizmi*, İstanbul: Doğu Kitabevi.

Doğaner, S. (2019). "Türkiye Turizm Coğrafyası Literatür İncelemesi", *TALİD,* 17(34), 2019

Douglas, N., Douglas, N. (1996). "*Tourism in the Pacific: Historical factors*", in Hall and S. Page (eds) Tourism in the Pacific: Issues and Cases, London: International Thomson Business Press, pp. 19–35

Eaton B., Holding, D. (1996). "The evaluation of public transport alternatives to the car in British National Parks", *Journal of Transport Geography,* 4 (1): 55-65.

Edwards, J. (1991). "*Guest-host perceptions of rural tourism in England and Portugal*". In M. T. Sinclair and M. J. Stabler (eds.), The Tourism Industry: An International Analysis, CAB International.

Eiselen, E. (1945). "The tourist industry of a modern highway, US 16 in South Dakota", *Economic Geography,* 21:221–30.

Emekli, G. (2001). *Bergama'nın Turizm Coğrafyası ve Turizmin Sosyo-Ekonomik Etkileri*, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları.

Emiroğlu, M. (1962). "Turizm ve Şehirlerimiz", *İller ve Belediyeler,* Sayı:199, Ankara.

Emiroğlu, M. (1975). "Turizm Coğrafyası Açısından Bir Araştırma: Ihlara Vadisi", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, *Coğrafya Araştırmaları Dergisi,* Sayı:7, Ankara.

Ertin, G. (2007). *Rekreasyonel Bakımdan İstanbul Adaları (Geçmişten, Günümüze)*, İstanbul: Çantay Kitabevi.

Ertin, G. (2010). *İstanbul'da Rekreasyon (Geçmişten, Günümüze)*, İstanbul: Çantay Kitabevi.

Fabbri, P. (1990). *Recreational Use of Coastal Areas*, Kluwer, Dordrecht.

Farsari, Y., Prastacos, P. (2004). "*GIS applications in the planning and management of tourism*", in A. Lew, C.M.Hall and A.Williams (eds) Companion to Tourism, Oxford: Blackwell, pp. 596– 607.

Fennell, D. (2001). "A content analysis of ecotourism definitions", *Current Issues in Tourism,* 4(5): 403–419.

Forer, P., Pearce, D.G. (1984). "Spatial patterns of package tourism in New Zealand", *New Zealand Geographer,* 40:34–42.

Frost, W. (2002). "Recent trends in ecotourism in Australia's rain forests". *Journal of Tourism,* (5):1, 5-19.

Gilbert, E.W. (1939). The growth of inland and seaside health resorts in England', *Scottish Geographical Magazine,* 55:16–35.

Gilbert, E.W. (1949). 'The growth of Brighton', *Geographical Journal,* 114:30–52.

Gill, A. (2012). "Travelling down the road to postdisciplinary? Reflections of a tourism geographer", *Canadian Geographier*, 56:3-17.

Goodland, R; Daly, H., El Serafy, S. (1992). The urgent need for environmental accounting for sustainability, in Industrial and Third World Environmental Assessment: The Urgent to Sustainability, *the 12 th Annual Meeting of the International Association for Impact Assessment*, World Bank, Washington, 110-133

Graham, B., Ashworth, G J., Tunbridge, J.E. (2000). *A Geography of Heritage*, Oxford University Press.

Groome, D. (1993). *Planning and rural recreation in Britain*, Avebury, Aldershot.

Gössling, S., Hall, C.M., Peeter, P., Scott, D. 2010. "The future of tourism: a climate change mitigation perspective", *Tourism Recreation Research,* 35: 119-130.

Gözenç, S., Özdemir, Y. (2019). *Türkiye Coğrafyası- Coğrafi Bölgeler ve Turizm*, 2. Basım, 2019.

Graves, H.S. (1920). "A crisis in national recreation", *American Forestry,* 26(July): 391–400.

Gray, H.P. (1970). *International Travel-International Trade*, Lexington.

Güney, İ., Somuncu, M. (2017). "Coğrafyacıların Turizm Disiplinine Akademik Katkıları: "Annals Of Tourısm Research" Dergisi Üzerinden Betimsel Bir Analiz"**,** *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 10 Sayı: 54 Yıl: 2017*

Güngördü, E. (2003). *Türkiye'nin Turizm Coğrafyası*, Nobel Yayınları, 2003.

Gürdal, M. (2014). *Türkiye Turizm Coğrafyası Profesyonel Turist Rehberi ve Gezi Kılavuzu*, Nobel Yay.

Hall, C. M. (2000). *Tourism Planning*, London, Prentice Hall.

Hall, C. M. (2001). "Trends in ocean and coastal tourism: the end of the last frontier?", *Ocean & Coastal Management,* Volume 44, Issues 9–1

Hall, C. M. (2009). *Coastal tourism and planning and policy in New Zealand*. In R. Dowling and C. Pforr (eds.), Coastal Tourism Development, Cognizant Communication Corporation, New York.

Hall, C. M. (ed.). (2011). *Fieldwork in Tourism: Methods, Issues and Reflections*, Routledge, Abingdon.

Hall, C. M., Higham, J. (eds) (2005). *Tourism, Recreation and Climate Change*, Clevedon: Channel View.

Hall, C. M., Lew, A.A. (eds) (1998). *Sustainable Tourism Development: Geographical Perspectives*, Harlow: Addison Wesley Longman.

Hall, C. M., Müller, D. (eds.) (2004). *Tourism, Mobility and Second Homes: Between Elite Landscape and Common Ground*, Channel View, Clevedon.

Hall, C. M., Page, S. (2006). *The Geography of Tourism and Recreation*, 3rd edition, Routledge.

Hall, C. M., Page, S.J. (eds) (2009). "Progress in Tourism Management: From the Geography of Tourism to Geographies of Tourism", *Tourism Management,* vol.30, Issue:1, pp. 3-16

Hall, C. M., Page, S.J. (2014). *(fourth edition) The Geography of Tourism and Recreation: Environment*, Place and Space, Routledge.

Hall, C. M., Williams, A. M. (eds.), (2002). *Tourism and Migration: New Relationships between Production and consumption*, Kluwer, Dordrecht.

Halseth, G., Rosenberg, M. (1995). "Cottagers in an urban field", *Professional Geographer*, (47): 2.

Harrill, R., Potts, T. (2002). "Social Psychological theories of tourist motivation: exploration, debate and transition", *Tourism Analysis,* 7. 105-114.

Harris, C. C., McLaughlin, WJ., Ham, S.H. (1987). "Integration of recreation and tourism in Idaho", *Annals of Tourism Research,* 14(3): 405–19.

Heath, E., Wall, G. (1992). *Marketing Tourism Destinations: A Strategic Planning Approach*, Chichester: Wiley.

Herbertson, A.J. (1905). "The major natural regions", *Geographical Journal,* 25:300–10

Higham, J., Hinch, T. (2008). "Tourism, sport and seasons", *Sports&Tourism,* (M. Weed, ed.), London: Routledge.

Hudman, L. E., Jackson, R. H. (1990). *Geography of Travel and Tourism*, Delmar Publishers, NY.

Inskeep, E. (1991). *Tourism Planning- An Integrated Planning and Development Approach*, Van Nostrand Reinhold.

Ionnides, D. (1995). "Strengthening the ties between tourism and economic geography: a theoretical agenda", *Professional Geographer,* 47.

İzbırak, R. (1947). "Cilo Dağlarının Turizm Bakımından Değeri", *Ülkü,* III. Seri, Cilt/Sayı:1/4, Ankara.

Jackson, E. (1994). "Geographical aspects of constraints on leisure", *Canadian Geographer*, 38:110-121.

Jafari, J., Ritchie, J.R.B. (1981). "Towards a framework for tourism education", *Annals of Tourism Research*, (8)1:13-34.

Janiskee, R., Mitchell, L. (1989). "*Applied recreation geography*", in M.Kenzer (ed.) Applied Geography Issues, Questions and Concerns, Dordrecht: Kluwer, pp. 151–64.

Johnston, R. J. (1991). *Geography and Geographers: Anglo-American Human Geography since 1945*, 4th edn, London: Edward Arnold.

Jones, S. B. (1933). "Mining tourist town in the Canadian Rockies", *Economic Geography,* 9:368-378.

Kenzer, M. (ed.) (1989). *Applied Geography Issues, Questions and Concerns*, Dordrecht: Kluwer.

Kingsbury, P. (2006). "Tourism Geography". In B. Warf (Ed.), *Encyclopedia of human geography* (pp. 495-496). Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.

Koenig, U., Abegg, B. (1997). "Impacts of climate change on winter tourism in the Swiss Alps", *Journal of Sustainable Tourism*, 5:46–57.

Koday, S., Sevindi, C. (2021). *Turizm Coğrafyası (Atatürk Üniversitesi Coğrafya Araştırmaları Serisi 2021)*, 1. Baskı, 2021.

Köksal, A. (1972a). "Doğu Anadolu'nun Turizm Coğrafyasına Dair" *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Sayı 5-6, Ankara.

Köksal, A. (1972b). "Turizm Coğrafyası Bakımından Sinop" *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Sayı 5-6, Ankara.

Köksal, A. (1982). *Türkiye'nin Genel ve Turizm Coğrafyası*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Kuhn, T. (1969). *The Structure of Scientific Revolutions*, 2nd edition, Chicago: University of Chicago Press.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021. *Sınır İstatistikleri Yıllık Bülteni*, 2021.

Lavery, P. (ed.) (1971). *Recreational Geography*, David and Charles, London.

Lea, J. (1998). *Tourism and Development in the Third World*, London: Routledge..

Leberman, S. I., Mason, P. (2002). "Planning for recreation and tourism at the local level", *Tourism Geographies,* 4:3-21.

Leiper, N. (1990). *The Tourism System*, New Zealand Massey University Department of Management Systems, Plamerston North.

Lew, A. A. (2001). "Defining a geography of tourism", *Tourism Geographies,* 3(1): 105–14.

Lindberg, K., Hawkins, D. E. (eds.) (1993). *Ecotorism: A Guide for Planner and Manager*, Ecotourism Society, Vermont.

Linton, D. (1968). "The assessment of scenery as a recreation resource", *Scottish Geographical Magazine,* 84(3): 219–238.

Lucas, R. (1964). "Wilderness perception and use: The example of the Boundary Waters Canoe Area", *Natural Resources Journal*, 3(1): 394–411.

MacCannell, D. (1976). *The Tourist: A New Theory of the Leisure Class*, Schoken Books, New York.

Mason, P. (2008). *Tourism: Impacts*, Planning and Management, Elsevier.

Mathieson, A., Wall, G. (1982). *Tourism: Economic*, Physical and Social Impacts. Longman, Harlow.

Matley, I. M. (1976). "The Geography of International Tourism", *Research Paper* No:76-1, Association of American Geographers, (http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED155110.pdf)

McIntosh, R. W., Goeldner, C.R. (1990). *Tourism: Principles*, Practices, Philosophies, Wiley, NY.

McMurray, K. C. (1930). "The use of land for recreation", *Annals of the Association of American Geographers,* 20.

McMurray, K. C. (1954). "*Recreational geography*", in P.E. James and C.F.Jones (eds) American Geography: Inventory and Prospect, Syracruse, NY: Syracruse University Press, pp. 251–7.

Mercer, D. (1970). "The geography of leisure: A contemporary growth point", *Geography,* 55(3): 261–73.

Mercer, D. (1994). *Native Peoples and Tourism: Conflict and Comprimise*. In Theobalt, W. (ed.) Global Tourism: The Next Decade, Oxford: Buuterworth-Heinemann.

Middleton, V.T.C., Clarke, J. (2004). *Marketing in Travel and Tourism*, Third edtn. Elsevier.

Mieczkowski, Z. (1985). "The tourism climatic index: A method of evaluating world climates for tourism", *Canadian Geographer*, 29(3): 220–33.

Milne, S. (1998). "*Tourism and sustainable development: The global-local nexus*", in C.M.Hall and A.A.Lew (eds) Sustainable Tourism Development: Geographical Perspectives, Harlow: Addison Wesley Longman, pp. 35–48.

Mitchell, B. (1989). *Geography and Resource Analysis*, 2nd edn, Harlow: Longman.

Mitchell, L.S. (1969a). "Recreational geography: Evolution and research needs", *Professional Geographer*, 21(2): 117–19.

Mitchell, L.S. (1969b). "Towards a theory of public urban recreation", *Proceedings of the Association of American Geographers,* 1:103–8.

Mitchell, L.S. (1991). *A Conceptual Matrix for the Study of Tourism*, Les Cahiers du Tourisme, Aix en Provence, France: Centre des Haute Etudes Touristiques.

Mitchell, L.S., Murphy, P.E. (1991). "Geography and tourism", *Annals of Tourism Research,* 18(1): 57–70.

Murphy, P. E., Keller, C.P. (1990). "Destination travel patterns: An examination and modelling of tourism patterns on Vancouver Island, British Columbia", *Leisure Sciences,* 12(1): 49–65.

Murphy, P. E. (1985). "*Tourism and Sustainable Development", Tourism: A Community Approach*, İn Theobald, W. (ed.), London: Routledge.

Murphy, R.E. (1963). "Geography and outdoor recreation: An opportunity and an obligation", *Professional Geographer*, 15(5): 33–4.

Müller, H., F. Weber. (2008). "Climate change and tourism: Scenario analysis for the Bernese Oberland in 2030." *Tourism Review* 63:57–71.

Newsome, T.H., Comer, J.C. (2000). "Changing intra-urban location patterns of major league sports facilities", *Professional Geographer,* 52.

Oppermann, M. (1992a). 'International tourist flows in Malaysia', *Annals of Tourism Research,* 19(3): 482–500.

Oppermann, M. (1992b). "International tourism and regional development in Malaysia", *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie,* Vol.83, no.3.

Özgüç, N. (1977a). "Sayfiye Yerleşmeleri: Gelişme ve Başlıca Özellikler", İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, Sayı 22. İstanbul.

Özgüç, N. 1977 (b). "Tatil Evleri", İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Şehircilik Enstitüsü Dergisi, sayı: 14, İstanbul.

Özgüç, N. (1982). *Rekreasyon ve Turizm Coğrafyası*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları.

Özgüç, N. (2013). *Turizm Coğrafyası*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi. Edebiyat Fak. Yay. No.3203, (1. Baskı 1984).

Page, S. J., Dowling, R. (2001). *Ecotourism*, Harlow: Pearson Education.

Page, S. J., Hall, C.M. (2003). *Managing Urban Tourism*, Harlow: Prentice-Hall.

Pearce, D. G. (1979). "Towards a geography of tourism", *Annals of Tourism Research*, 6:245–72.

Pearce, D. G. (1987). *Tourism Today: A Geographical Analysis*, Harlow: Longman.

Pearce, D. G. (1995a). *Tourism Today: A Geographical Analysis*, 2nd edn, Harlow: Longman.

Pigram, J. J. (1985). *Outdoor Recreation and Resource Management*, 2nd edn, London: Croom Helm.

Pigram, J. J. (1990). "Sustainable tourism: policy consideration", *Journal of Tourism Studies,* 1(2):2-9.

Piperoglou, J. (1966). "Identification and definition of regions in Greek tourist planning", *Regional Science Association Papers*, pp. 169–76.

Plog. S. C. (1973). *Why destination areas rise and fall in popularity?,* Cornell, H. R. A., Quarterly, November.

Prosser, R. (1998). *Tourism. In Encyclopaedia of Ethics*. Chicago, Vol.4

Reid, D. G. (2003). *Tourism, Globalization and Development: Responsible Tourism Planning*, London: Pluto Press.

Selke, A.C. (1936). "Geographic aspects of the German tourist trade", *Economic Geography,* 12: 206–16.

Sharpley, R., Sharpley, J. (1997). *Rural Tourism*, London: International Thomson Business.

Shaw, G., Williams, A.M. (2002). *Critical Issues in Tourism: A Geographical Perspective*, 2nd edn, Oxford: Blackwell.

Shaw, G., Williams, A.M. (2004). *Tourism and Tourism Spaces*, Beverly Hills, CA: Sage.

Smith, R.A. (1992). "Beach resort evolution: Implications for planning", *Annals of Tourism Research,* 19:304–22.

Smith, R. H. T. (1970). "Concepts and methods in commodity flow analysis", *Economic Geography*, 46 (2).

Smith, S. L. J. (1982). "Reflections on the development of geographic recreation in recreation: Hey, buddy, can you s'paradigm?", *Ontario Geography*, 19:5–29.

Smith, S. L. J. (1987). "Regional analysis of tourism resources", *Annals of Tourism Research,* 14:253–73

Smith, S. L. J. (1995). *Tourism Analysis*, 2nd edition, Harlow: Longman.

Smith, V. L. (1977). *Hosts and Guest: The Anthropology of Tourism*, Pennsylvania Press, Philadelphia.

Smith, V. L. (ed.) (1989). *Host and Guests: The Anthropology of Tourism*, University of Pennsylvania.

Soykan, F. (2004). *Bir Turizm Coğrafyası Araştırması: Kırsal Alanların Turizm Potansiyelinin Saptanması ve Şirince Köyü'ne Uygulanması*, İzmir: E.Ü. Edebiyat Fak. Yay.:122.

Soykan, F., Emekli, G. (2005). *Çeşme'nin Termal Turizm Olanakları*, İzmir: Çeşme Turistik Otelciler Birliği Yayını.

Stansfield, C. A. (1969). "Recreational land use patterns within an American seaside resort", *Tourist Review,* 24 (4),

Stoddart, D. R. (1981) "*Ideas and interpretation in the history of geography*", in D.R.Stoddart (ed.) Geography, Ideology and Social Concern, Oxford: Blackwell.

Şenol, F. (2015). *Türkiye Turizm Coğrafyası ve Dünya Kültürel Mirası*, Detay Yayıncılık.

Tarrant, M., Cordell, H. (1999). "Environmental justice and the spatial distribution of outdoor recreation sites: An application of geographic information systems", *Journal of Leisure Research,* 31(1): 18–34.

Timor, A.N. (2004). *Ayvalık Bir Sayfiye Yerleşmesinin Gelişme Süreci*, İstanbul: Çantay Kitabevi.

Timothy, D. J., Nyaupane, G. P. (eds.) (2009). *Cultural Heritage and Tourism in the Devoloping World: A Regional Perspective*, Taylor&Francis E-Library.

Ullman, E. L. (1954.) "Amenities as a factor in regional growth", *Geographical Review*, 54:119–32

Van der Knaap, W. (1999). "Research report: GIS-oriented analysis of tourist time-space patterns to support sustainable tourism development", *Tourism Geographies,* 1(1): 56–69.

Veal, A. J. (1994). *Leisure Policy and Planning*, London: Pitman

Wagar, J.A. (1964). *The Carrying Capacity of Wildlands for Recreation*, Forest Service Monograph No. 7, Washington, DC: Society of American Foresters.

Wahab, S. (1993). *Tourism Management*, Tourism International Press,

Waitt, G. (2008). "Urban festivals: Geographies of hype, helplessness, and hope". *Geography Compass,* 2 (2): 513-37.

Weaver, D. (2006). *Sustainable Tourism*, Oxford: Butterworth-Heinemann.

Weiler, B., Hall, C.M. (eds) (1992). *Special Interest Tourism*, London: Belhaven.

Wight, P.A. (1998). "*Tools for sustainability analysis in planning and managing tourism and recreation in the destination*", in C.M.Hall and A.A.Lew (eds) Sustainable Tourism Development: A Geographical Perspective, Harlow: Addison Wesley Longman, pp. 75–91

Williams, A., Zelinsky, W. (1970). "On some patterns of international tourism flows", *Economic Geography,* 46 (4): 549–67.

Williams, A. M. (2004). "*Toward a political economy of tourism*", in A.Lew, C.M.Hall and A.M.Williams (eds) Companion to Tourism, Oxford: Blackwell, pp. 61–73.

Williams, S. (2005). *Tourism Geography, Contemporary Human Geography Series*, (first published, 1998) Routledge.

Wolfe, R.I. (1951). "Summer cottagers in Ontario", *Economic Geography,* (27)1: 10-32

Wolfe, R.I. (1964). "Perspectives on outdoor recreation: A bibliographical survey", *Geographical Review,* 54(2): 203–38.

WTO (Dünya Turizm Örgütü). (2020a). International Tourism Highlights 2020 Edition. https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284422456

WTO (2020b). International Tourism Down 70% as Travel Restrictions Impact All Regions, MADRID, 27 OCT 2020. https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2020-10/201027-barometer-en.pdf

WTO (2021a). Big Data For Better Tourism Policy, Management, and Sustainable Recovery From Covid-19, Asian Development Bank (ADB) and World Tourism Organization (UNWTO), December 2021. 26 Mart 2022 tarihinde https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284423095 adresinden alındı.

WTO (2021b). World Tourism Barometer Statistical Annex, May 2021. https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/unwto_barom21.pdf

Zengin, B. (2006). *Turizm Coğrafyası Türkiye Genel ve Bölgeler Turizm Coğrafyası*, Seçkin Kitabevi.

View publication stats